

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Unga cannabisbrukare

*En kvantitativ studie om sociala faktorerers betydelse för ungdomars
cannabisbruk i Stockholms stad*

Johanna Viberg & Sara Persson

2017

Examensarbete, Grundnivå 15 hp
Kriminologi
Kandidatprogram i utredningskriminologi
Examensarbete för kandidatexamen i kriminologi

Handledare: Jerzy Samecki
Examinator: Marina Heiden

Abstract

Young cannabis users – A quantitative study on the importance of social factors for adolescents cannabis use in Stockholm

Cannabis use is illegal according to Swedish drug policy. Self-reported data shows that cannabis is the most common drug used by adolescents in Sweden. Among results from previous studies several findings indicate a strong correlation between cannabis use during adolescence and failure in school, poor parental ties and criminal behaviour. This study used a school-based sample of adolescents in Stockholm. The main focus of this study was to examine if social factors linked to Hirschi's social bonding theory affect if adolescents use cannabis. Results from a logistic regression analysis partly supported Hirschi's theory. The results suggested that cigarettesmoking and alcohol intoxication are the two strongest factors which affect if adolescents use cannabis. Findings also indicated that young cannabis users tend to have friends who use illegal drugs.

Keywords

Cannabis, Adolescents, Social bonding theory, Stockholm

Sammanfattning

Att bruka cannabis är illegalt enligt svensk narkotikapolitik. Självrapporterad data visar att cannabis är det mest vanliga narkotikaklassade preparatet som används bland ungdomar i Sverige. Av tidigare studier indikerar resultat att det finns ett samband mellan cannabisbruk i ungdomen och misslyckande i skolan, svag anknytning till föräldrar och brottsligt beteende. Denna studie använde ett skolbaserat urval av ungdomar i Stockholms stad. Huvudfokus i studien var att undersöka om faktorer, kopplade till Hirschis sociala bandteori, påverkar om ungdomar använder cannabis. Resultat från en logistisk regressionsanalys gav delvis stöd åt Hirschis teori. Resultaten indikerar att rökning av tobak och berusningsdrickande är de faktorer som mest påverkar att ungdomar använder cannabis. Resultaten indikerar också på att unga som använt cannabis tenderar att ha vänner som använder illegala narkotiska preparat.

Nyckelord

Cannabis, Ungdomar, Sociala bandteorin, Stockholm

Förord

Vi vill tacka Socialförvaltningen i Stockholm som givit oss förtroende att använda Stockholmsenkäten. Detta har varit av stor vikt för att genomföra studien. Vi vill även tacka vår handledare Jerzy Sarnecki, professor i allmän kriminologi vid Stockholms universitet, som har bidragit med råd under arbetets gång.

Till sist vill vi tacka varandra för ett väl fungerande samarbete. Vi båda, som författare, ansvarar gemensamt för innehållet i denna studie.

Johanna Viberg

Sara Persson

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 1
1.1 Bakgrund	s. 2
1.1.1 Svensk narkotikapolitik och legaliseringsdebatten	s. 2
1.1.2 Svenska skolungdomar och cannabis	s. 4
1.2 Syfte och frågeställningar	s. 4
1.3 Definitioner	s. 5
1.4 Disposition	s. 6
2. Tidigare forskning	s. 8
2.1 Vetenskapliga artiklar	s. 8
2.1.1 Föräldrar, skola och kamrater	s. 9
2.1.2 Tobak och alkohol	s. 11
2.1.3 Ålder, härkomst och skillnader mellan pojkar och flickor	s. 12
2.1.4 Fritidsaktiviteter	s. 13
2.1.5 Spänningssökande- och brottsligt beteende	s. 14
3. Teoretisk utgångspunkt	s. 15
3.1 Teorin om sociala band	s. 15
3.1.1 Anknytning	s. 15
3.1.2 Åtaganden	s. 16
3.1.3 Delaktighet	s. 17
3.2.4 Övertygelse	s. 17
3.2 Sociala bandteorins relevans för denna studie	s. 18
3.3 Kritik mot sociala bandteorin	s. 18
3.4 Användning av mått på sociala band	s. 20
4. Metod	s. 21
4.1 Vetenskapsteoretisk utgångspunkt	s. 21

4.2 Datamaterial	s. 21
4.3 Databearbetning och analysmetod	s. 22
4.4 Urval och generaliserbarhet	s. 22
4.5 Bortfall	s. 23
4.6 Validitet och reliabilitet	s. 24
4.7 Etiska ställningstaganden	s. 25
4.8 Operationalisering	s. 26
4.9 Förberedande behandling av datamaterial	s. 30
5. Resultat och analys	s. 32
5.1 Del 1 Beskrivande statistik	s. 32
5.2 Del 2 Sambandsanalyser	s. 34
5.3 Del 3 Logistisk regression	s. 38
5.4 Del 4 Regressionsdiagnostik	s. 44
6. Diskussion	s. 47
6.1 Begränsningar	s. 50
6.2 Förslag till framtida forskning	s. 51
7. Litteraturförteckning	s. 53
8. Bilagor	s. 61

1. Inledning

Narkotikapolitiken i Sverige visar ett ställningstagande mot narkotika, vilket redovisas i narkotikastrafflagen (NSL, SFS 1968:64). Där redovisas att i stort sett all befattning med narkotikaklassade preparat (sälja, framställa, förvärva, bearbeta, transportera och inneha narkotika samt förmedla kontakter och köpare av narkotika) är straffbar. Tham skrev 2009 att Sverige har förhållandevis höga nivåer av drogrelaterade dödsfall och att en ökning har skett av denna typ av dödsfall jämfört med övriga europeiska länder (Tham, 2009, s. 433-434).

Lalander (2008, s. 220) skriver att populärkulturen inte sällan skapar en annan bild av narkotika än bilden som förmedlar narkotikabruk som en avvikande handling. Författaren skriver även att ungdomar som misslyckas i skolan och inte ser en integrerad framtid i samhället förefaller en ökad risk att söka sig till miljöer och umgänge som förespråkar normöverträdelser (a.a., s. 231-232).

Lenke (2013, s. 66) skriver att från 1990-talet har ökningen av narkotikabruk skett i socialt utsatta grupper av ungdomar med låg utbildning i storstäder. Bakken och Pedersen (2016, s. 144) skriver däremot, baserat på en studie om ungdomar i Oslo, att det är små socioekonomiska skillnader mellan ungdomar som använder cannabis och ungdomar som inte använder cannabis. Detta, menar författarna, skulle kunna förklaras med att ungdomars attityder gentemot cannabis är ”normaliserade” (a.a.). Även Beck, Chau, Janssen, Khlat och Legley (2011, s. 1527) skriver att ungdomar från familjer med hög socioekonomisk status löper ökad risk att bruka cannabis. Författarna betonar dock att dessa ungdomar är mindre benägna att utveckla ett långvarigt bruk i jämförelse med ungdomar från familjer med låg socioekonomisk status (a.a.).

Hur ungdomars användning av cannabis skildras varierar mellan olika författare, från att vara ett problem hos ungdomar med svaga sociala band till samhället till att vara ett berusningsmedel som oftare används av ungdomar med starkare sociala band. Det är därför viktigt att studera cannabisbruket bland unga personer för att identifiera möjliga gemensamma orsaker till att dessa personer använder cannabis. Ambitionen med denna studie är att bidra med kunskap om vilka faktorer som påverkat att unga personer i Stockholms stad använder cannabis. En ökad kunskap kan både hjälpa vårdnadshavare att förstå riskfaktorer som kan medföra utvecklande av ett problematiskt cannabisbruk, samt ge stöd åt sociala myndigheter i deras arbete. Med ökad kunskap ökar även möjligheterna till förbättringar i det förebyggande arbetet mot drogrelaterad problematik bland unga personer.

1.1 Bakgrund

Ungdomen representerar en viktig period i hjärnans utveckling (Lundqvist, 2012, s. 480). World Health Organization (WHO, 2016, s. 25) skriver att cannabisbruk i ung ålder har koppling till lägre utbildningsnivå, frånvaro i skolan, arbetslöshet samt bruk av andra typer av droger. Unga personer som har ett regelbundet och omfattande bruk av cannabis löper därför större risk att utveckla problem som kvarstår längre än personer som börjar använda cannabis senare i livet (a.a., s. 24). Folkhälsoinstitutet (2009, s. 84) skriver att korttidsminnet är en av de kognitiva funktionerna som påverkas som mest vid intag av cannabis, vilket försvårar inläring och planering samt etablering av nya relationer.

På olika platser i Sverige finns Maria mottagningar dit unga personer som har problem kopplade till droger kan söka sig för beroendevård. Mer än tre fjärdedelar av ungdomarna som vänder sig till storstädernas Maria mottagningar anger cannabis som sin huvuddrog (Anderberg & Dahlberg, 2015, s. 491).

Information och propaganda kring cannabis, som framförallt är riktad till ungdomar, sprids i ökande omfattning genom internet, sociala medier och film (Statens folkhälsoinstitut, 2009, s. 5). Samtidigt råder det en ständig debatt nationellt och internationellt angående legalisering av användning av cannabis (a.a.). Folkhälsoinstitutet lyfter dock fram att ungdomar är känsligare än de flesta andra grupper för många av cannabisbrukets skadeverkningar. Samtidigt är det just ungdomar som är mest exponerade för cannabis och detta ofta i miljöer där vuxna inte är närvarande (a.a., s. 9, 76).

1.1.1 Svensk narkotikapolitik och legaliseringsdebatten

I svenska medier framställs ofta cannabis och dess effekter som ett socialt problem (Månsson, 2016, s. 279). De ungdomar som använder cannabis blir därför i svensk media en symbol för socialt misslyckande (a.a., s. 275). Under 1960- och 70-talet hade Sverige dock en relativt liberal syn på narkotika men i takt med att narkotikans negativa konsekvenser i form av missbruk och social utslagning uppmärksammades i samhällsdebatten formades grunden för en mer restriktiv narkotikapolitik (Socialdepartementet, 2016, s. 5). I Sverige kriminaliserades eget bruk av narkotika år 1988 och år 1993 skärptes narkotikastrafflagen ytterligare genom att fängelsestraff infördes i straffskalan för eget bruk (a.a., s. 7). Förändringen innebar att fokus förflyttades till den brukande individen (Tham, 2009, s. 432). Kriminaliseringen innebar även att ett stort antal unga personer som brukade narkotika definierades som kriminella utan att dessa personer börjat handla annorlunda än vad de gjorde tidigare (Lenke, 2013, s. 59). Syftet

var att lagstiftningen tydligt skulle signalera narkotika som oacceptabelt i samhället och tillföra polisen förutsättningar för utförande av drogtestar vid misstanke om narkotikaanvändning (a.a.). Tanken bakom den narkotikapolitiska strategin var även att, genom att ”eliminera brukarna”, minska problemen med framställande- och försäljning av narkotika (Tham, 2009, s. 396).

Tham (2009, s. 434) skriver att svensk narkotikapolitik signalerar cannabis som lika farlig som ”tyngre droger” (*eng. hard drugs*) och i stort riktas mot att förebygga att unga personer testat narkotika. Tham påpekar dock att det sedan 1970, innan kriminaliseringen av eget bruk, var en tydlig minskning i antal unga personer som provat narkotika (a.a.). Författaren skriver även att antal personer med ett problematiskt narkotikabruk idag är långt större jämfört med innan kriminaliseringen av eget bruk (a.a.). Kriminaliseringen av eget narkotikabruk kan även påstås ha medfört att den sociala utsattheten ökat ytterligare för personer med ett problematiskt bruk som redan innan kriminaliseringen kan anses ha en svag position i samhället.

I Sverige har debatten om legalisering av cannabis inte haft någon direkt inflytande över svensk narkotikapolitik (Tengström, 2014, s. 48). Ett viktigt politiskt argument för legalisering av cannabis har varit möjligheten att skattebelägga produktion och försäljning av cannabis vilket är pengar som nu ofta hamnar i kriminellas ägo (a.a., s. 49). Tengström skriver att argument för legalisering har varit ensidiga och ofta byggts på hur ofarligt och fritt från allvarliga biverkningar användandet av cannabis är (a.a.). Cannabisbruket har även ställts mot alkoholbruket i syfte att peka på alkoholens skadeverkningar och därmed hävda att det är orimligt att cannabis är ett illegalt preparat (a.a.). Tengström skriver att denna typ av resonemang ofta får genklang hos ungdomar som både attraheras av ”cannabislivsstilen” som sådan samt möjligheten att vara i opposition till den vuxna världen (a.a.). I Sverige godkände läkemedelsverket år 2012 det första preparatet där den verksamma substansen är syntetisk THC. Det skapade ytterligare argument hos legaliseringsförespråkare som pekade på att; ”om det används inom medicin och av svenska sjukhus så är det inte skadligt” (a.a., s. 50).

Förenta Nationernas (FN) narkotikakonventioner klassar idag cannabis som ett av de narkotiska preparat som kräver den starkaste kontrollen. För Sverige och andra länder som följer konventionen innebär det att cannabis ska hanteras som en farlig substans (Socialdepartementet, 2016, s. 10). En bred strategi finns i Sverige idag för alkohol, narkotika, dopning och tobak som förkortas ANDT-strategin (a.a., s. 6). Den syftar bland annat till att skydda barn och unga från narkotika och minska antalet unga som brukar narkotika (a.a.).

1.1.2 Svenska skolungdomar och cannabis

Beslagsstatistiken visar på att cannabis generellt är det vanligaste använda narkotikapreparatet i Sverige och även det vanligaste narkotikapreparatet som används bland svenska skolungdomar (CAN, 2016, s. 63). Omkring 15 % av svenska ungdomar har provat cannabis någon gång (Knudsen, 2012, s. 93). I en rapport från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) uppgav 94 % av gymnasieeleverna med narkotikaerfarenhet och 87 % av eleverna i årskurs 9 med narkotikaerfarenhet att de använt cannabis (CAN, 2016, s. 62). Tengström (2014, s. 48) menar dock att det i CAN-undersökningar föreligger en svaghet i och med att antalet som genomför undersökningen varje år, vilket ska vara representativt för svenska ungdomar, är relativt få (ca 4500 ungdomar). Stockholmsenkäten visar på resultat i linje med CAN:s rapport då årsredovisningen från 2014 visar att av ungdomar med narkotikaerfarenhet har 89 % i årskurs 9 och 96 % i årskurs 2 på gymnasiet använt cannabis (Stockholms stad, 2014, s. 7). Hallgren (2014, s. 1) beskriver att den totala andelen unga användare av cannabis i Stockholms stad har ökat under de senaste åren och att det är ett faktum som ställer krav på effektiva preventionsprogram gällande ungdomars cannabisbruk.

Resultat från Stockholmsenkäten 2014 (Stockholms stad, s. 61-68) redovisar fördelning mellan stadsdelsområden där pojkarna generellt uppger att de brukar cannabis oftare än flickorna. De områden där flickor brukar mer cannabis än pojkar under 2014 är flickor i årskurs 9 i Farsta och flickor i årskurs 2 i gymnasiet i Hägersten-Liljeholmen (a.a.).

Enligt en rapport från CAN (2016, s. 64) är det, i grova drag, dubbelt så många högfrekventa cannabisanvändare bland pojkar jämfört med flickor i årskurs 9 och i gymnasiet år 2 är användningen av cannabis nästan tre gånger så vanligt bland pojkar. Stockholmsenkätens årsredovisning (2014, s. 5) redovisar även att andelen högfrekventa användare har ökat bland pojkarna.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka vilka faktorer som påverkar om ungdomar i Stockholms stad använder cannabis eller inte. Huvudfokus för studien är att undersöka sociala faktorer kopplade till Hirschis sociala bandteori.

Frågeställningar: (1) Vilka faktorer i Hirschis sociala bandteori påverkar om ungdomar i Stockholms stad har använt cannabis?

(2) Påverkar andra faktorer; kön, ålder, härkomst¹, spänningssökande beteende och kamraters narkotikabruk om ungdomar i Stockholms stad använt cannabis?

För att besvara den första frågeställningen kommer huruvida ungdomar som brukat cannabis eller inte analyseras utifrån fyra element i Hirschis sociala bandteori. För att besvara den andra frågeställningen kommer kön, ålder, härkomst, kamraters narkotikabruk samt spänningssökande beteende analyseras för att undersöka om dessa faktorer påverkar om ungdomar i Stockholms stad har använt cannabis.

Studiens användbarhet kan kopplas till att ge kunskap om cannabisbruk bland unga vilken kan bidra till utveckling av preventionsarbete.

1.3 Definitioner

Cannabis

Cannabis skördas från växten Cannabis Sativa och är narkotikaklassat i Sverige (Knudsen, 2012, 93). Preparatet används som missbruksmedel och ingår i hasch och marijuana (a.a.). När begreppet cannabis används kan därför både hasch och/eller marijuana avses. Oftast röks hasch i speciella pipor och marijuana i handrullade cigaretter.

Ungdomar

I Stockholmsenkäten (2014), vilken studien baseras på, är det möjligt för respondenterna att fylla i svarsalternativ där lägsta ålder är ”15 år eller yngre” och högsta möjliga är ”19 år eller äldre”. Eftersom enkäten delas ut i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet torde de personer som är yngre än 15 och äldre än 19 inte vara en stor del av respondenterna. Ungdomar i studiens urval kan i första hand därför påstås vara 15-19 år. Det är viktigt att tänka på att ungdomar som begrepp kan definieras annorlunda och övriga källor som studien refererar till kan avse ungdomar i ett bredare åldersspann. Det bör även påpekas att 15-19 år är en relativt smal definition av ungdomar vilket som begrepp inte sällan sträcker sig upp till personer som är 25 år.

¹ Begreppet ”härkomst” används i denna studie för att ange om individen bott i Sverige hela sitt liv eller inte. Med andra ord inrymmer inte begreppet etniska skillnader mellan individer som inte bott i Sverige hela sina liv.

Spänningssökande beteende

Spänningssökande beteende avser ett beteendemönster hos individen som kännetecknas av rastlöshet, impulsivitet och risktagande (Ring, 2013, s. 113). När begreppet används avses i denna studie främst beteende som innebär att ta fysiska och sociala risker för att uppnå känslor och upplevelser av spänning.

Risk- och skyddsfaktorer

Begreppen riskfaktor används inom kriminologin om faktorer som ökar risken för individens brottsbenägenhet (Ring, 2013, s. 105). Begreppet skyddsfaktorer används om faktorer som minskar denna risk (a.a.). I denna studie avser begreppet riskfaktorer de faktorer som antas öka risken för att ungdomar ska använda cannabis och skyddsfaktorer de som motverkar tendensen att unga ska använda cannabis. Både risk- och skyddsfaktorer finns på struktur-, samhälle-, grupp- och individnivå (Lab, 2014, s. 199).

1.4 Disposition

Inledning: Det inledande kapitlet ger en bild av cannabis kopplat till ungdomar. I avsnittet diskuteras olika synsätt på cannabis och dess skadeverkningar. Detta genom att redogöra för svensk narkotikapolitik och olika ställningstaganden hos författare. Avsnittet ger också en bild av självrapporterat cannabisbruk bland svenska skolungdomar. Specifikt beskrivs även cannabisbruket bland unga i Sverige och Stockholms stad samt skillnader mellan pojkar och flickors cannabisbruk. I introduktionsavsnittet redogörs även för denna studies syfte och frågeställninga. Förklaring av begreppen; cannabis, ungdomar samt risk- och skyddsfaktorer avslutar avsnittet.

Tidigare forskning: Efterföljande kapitel redovisar resultat av internationell och nationell forskning om ungdomars cannabisbruk. Detta avsnitt är strukturerat i kategorier som har koppling till denna studiens teoretiska utgångspunkt och andra faktorer som är av intresse i denna studie.

Teoretisk utgångspunkt: Nästa kapitel beskriver Hirschis sociala bandteori. Sociala bandteorins relevans för studien och kritik som riktats mot teorin diskuteras. Avsnittet avslutas med en beskrivning av hur Hirschis teori ska användas i denna studie.

Metod: I detta kapitel beskrivs metod och tillvägagångssätt kopplat till studiens syfte och frågeställningar. Kapitlet inleds med en kort redogörelse av studiens vetenskapsteoretiska

utgångspunkt. I nästa avsnitt beskrivs datamaterialet, analysmetod, information om urval och studiens generaliserbarhet samt diskussion om interna och externa bortfall. I kapitlet diskuteras även studiens validitet och reliabilitet samt etiska ställningstaganden. Inför kommande kapitel beskrivs även en förberedande behandling av datamaterialet inför de univariata-, bivariata- och multivariata analyserna.

Resultat: För att redogöra för studiens resultat har beskrivning av analysen och resultat delats in i fyra delar. I de olika delarna finns tabeller som beskriver resultat från analys av datamaterialet men resultatet kan även läsas fristående i texten. Den första delen innehåller deskriptiv statistik om de variabler som ingår i analysen. Den andra delen innehåller sambandsanalyser där de enkla sambanden mellan ungdomars cannabisbruk och olika enskilda faktorer undersöks. Den tredje delen redovisar blockvis den logistiska regressionsanalysen i tre olika modeller. Den fjärde och sista delen redogör för de typer av regressionsdiagnostik som genomförts.

Diskussion: Kapitlet inleds med en sammanfattning av studiens viktigaste resultat. Studiens resultat diskuteras sedan både kopplat till tidigare forskning och teoretisk utgångspunkt. Även studiens begränsningar diskuteras. Till sist framförs förslag på framtida forskning om ungdomars cannabisbruk utifrån denna studies resultat.

2. Tidigare forskning

Det är av stor relevans att ha ämneskunskap och en god överblick av forskningsfältet kopplat till studiens centrala ämne för att kunna göra ställningstaganden i förhållande till de resultat som framkommer. En mängd tidigare forskning har studerat ungdomars cannabisbruk. Både nationell och internationell forskning presenteras för att ge en bild av kunskapsläget. Det bör påpekas att resultat från olika studier kan skilja sig åt beroende på bland annat kultur och lagstiftning. Cannabisbruk är exempelvis legalt i vissa amerikanska delstater. Svensk forskning har inkluderats i den utsträckning det är möjligt.

2.1 Vetenskapliga artiklar

För att finna tidigare forskning som är relevant i förhållande till vår studie användes en systematisk sökning vilket är ett lämpligt tillvägagångssätt då ett specifikt ämne är av intresse (Rienecker & Stray Jørgensen, 2014, s. 138). Databaserna som använts för att finna vetenskapliga artiklar är; Web of science, Sage Journals, Pubmed, SwePub och SocIndex. Dessa databaser är lämpliga då de till stor del innehåller både nationella och internationella artiklar från tidskrifter som berör socialt arbete och kriminologi. De vetenskapliga artiklarna som redovisar tidigare forskning på det ämne som är centralt för denna studie har tagits fram genom att i databaserna använda sökorden ”adolescents” och ”cannabis”. Dessa två sökord har tillsammans kombinerats med andra sökord; ”social factors”, ”school”, ”peers”, ”social bonding theory”, ”Sweden”, ”parents”, ”sensation seeking behaviour”, ”delinquency”, ”immigrants”, ”age”, ”gender”.

I vissa artiklar fann vi referenser till andra vetenskapliga artiklar vilka var av intresse. I de fallen användes endast artikelns titel i databasens sökfält för att finna dessa. Den typ av sökmethode kallas för kedjesökning (Rienecker & Stray Jørgensen, 2014, s. 138). Kedjesökning har dock endast använts då den ursprungliga källan har bedömts vara av en tillräckligt god kvalitet. Eftersom vi strävat efter en nyanserad bild av ämnet för studien har källor från kedjesökningar inte inkluderats i hög grad eftersom sökmethode medför risken att endast återge ett av flera perspektiv.

Träffsöklarheten bedömdes i de flesta fall vara god då antal sökträffar varierade från 50 träffar till 845 träffar. De sökningar då inte lika många träffar erhöles var då sökorden

”cannabis” och ”adolescents” användes tillsammans med de enskilda sökorden; ”sensation seeking behaviour”, ”immigrants”, ”social bonding theory” och ”Sweden”. I dessa fall har kedjesökning fungerat som ett komplement till den systematiska sökningen.

Alla vetenskapliga artiklar har kontrollerats vara vetenskapligt granskade. För detta har bland annat sökfunktionen ”peer review” använts. Genom denna sökfunktion koncentreras sökresultaten till artiklar som granskats och godkänts av sakkunniga inom området (Backman, 2008, s. 190).

2.1.1 Föräldrar, skola och kamrater

Butters (2004, s. 386) skriver att föräldrar som har en negativ attityd gentemot cannabisbruk är en skyddsfaktor för ungdomars cannabisbruk. King, Merianos och Vidourek (2015, s. 337) fann att det är mindre sannolikt att ungdomar brukar cannabis om deras föräldrar ofta uppvisar ett positivt föräldraskapsbeteende. Detta beteende inkluderar; kontrollerar och stöttar i individens läsläsning, delegerar hushållssysslor, begränsad tid utomhus på kvällar och visar kärlek och omtanke gentemot individen. Flera studier har funnit liknande resultat som indikerar att ungdomar som brukar cannabis ofta uppger att deras föräldrar aldrig eller sällan uppvisar beteende som innefattar övervakning, disciplin och uppmuntran (King et al., 2015, s. 337; Hakkarainen, Karjalainen, Raitasalo, Sorvala, 2015, s. 349, Bakken & Pedersen, 2016, s. 144).

Best, Gossop, Gross, Manning, Strang och Witton (2005) genomförde en studie, baserat på självrapporterade data, om föräldrars betydelse för ungdomars cannabisbruk. Författarna menar att studiens viktigaste resultat innehöll att ungdomar som spenderar mycket tid med föräldrarna i mindre utsträckning brukar cannabis (a.a., s. 488). Tid spenderad med mamman hade större preventiv effekt än att spendera tid med pappan, men Best et al. drar slutsatsen att båda föräldrarna spelar en viktig roll i avgörandet om ungdomars utvecklande av cannabisbrukets framtida mönster (a.a., s. 487-488).

Hall och Lynskey (2000) undersökte olika studier om ungdomars cannabisbruk och anknytning till skolan. Det sammanställda resultatet pekar på att cannabisbruk har koppling till lägre betyg, hög grad av frånvaro från skolan och negativa attityder till skolan (a.a., s. 1622). Även Bakken och Pedersen (2016, s. 144) fann att låga betyg har en betydande roll för utvecklandet av cannabisbruk.

Andersen, Hoff och Holstein (2010, s. 552-553) fann i en studie om danska skolungdomars cannabisbruk att låg grad av skoltrivsel är en riskfaktor för högre grader av cannabisbruk hos individen. Tidigare forskning pekar även i riktningen att användning av cannabis i tidig ungdom orsakar svaga skolprestationer (Caron & Rutter, 1991; Fergusson, Horwood, Lynskey, 1996; Fergusson & Horwood, 1997; Ellickson, Bui, Belle, McGuigan, 1998 i Hall & Lynskey, 2000, s. 1622 & 1625; Balka, Brook, Whiteman, 1999, s. 1551). Detta bekräftas även av Best et al. (2005, s. 487) som skriver att starka skolprestationer är en skyddsfaktor för ungdomars cannabisbruk.

Krohn, Lizotte och Perez (1997, i Hall & Lynskey, 2000, s. 1622) skriver att svaga skolprestationer och cannabisbruk inte behöver ha en entydig orsaksriktning. Detta bekräftar också Davies, Kandel, Karus och Yamaguchi (1986, i Hall & Lynskey, 2000, s. 1622) som även skriver att svaga skolprestationer påverkar okonventionellt beteende, svårigheter att få arbete samt svårigheter i etablering och vidhållande av sociala relationer. Svensk forskning av Agardh, Allebeck, Danielsson, Falkstedt och Hemingsson (2015) undersökte samband mellan cannabisbruk i ung ålder och arbetslöshet i vuxen ålder. Resultaten visade att hög grad av cannabisbruk vid 18 års ålder hade ett samband med att 20 år senare vara arbetslös (Agardh et al., 2015, s. 1797). Även lägre grad av bruk resulterade att i vuxen ålder vara i behov av någon form av socialt bistånd (a.a., s. 1801).

Longitudinella studier har visat signifikanta resultat som pekar på att cannabisbruk i hög grad negativt influerar skolprestationer och påverkar skolavbrott (Fergusson et al., 1996; Fergusson & Horwood, 1997; Ellickson et al., 1998, i Hall & Lynskey, 2000, s. 1625; Balka et al., 1999, s. 1551). Heron, Hickman, Macleod, Munafò, Stiby och Vikki (2015, s. 667) fann ett starkt samband mellan påföljande låga utbildningsresultat i skolan och både rökning av tobak och cannabis.

Rødner (2007, s. 609) undersökte cannabisbruk hos ungdomar i årskurs 9 i Sverige och Schweiz och fann att cannabisbrukande ungdomar från båda länderna hade svaga band till skola och föräldrar jämfört med de ungdomar som inte brukar cannabis.

Tidigare forskning har funnit starka samband mellan ungdomar som brukar cannabis och att ha nära kamrater som brukar cannabis (Balka et al., 1999, s. 1552; Best et al., 2005, s. 485; van den Brink, de Graaf, Kore, van Laar, Liebrechts, van der Pol, 2013, s. 558; Butters, 2004, s. 386; Jordan & Kuntsche, 2006, s. 171; King et al., 2015, s. 337). Studien av Best et al. (2005, s. 485) visade även att det är mer sannolikt att ungdomar som brukar cannabis spenderar en stor andel eller all tid med kamrater som även röker cigaretter, dricker alkohol jämförelse med de ungdomar som inte brukar cannabis.

Studien av Jordan och Kuntsche (2006, s. 171) pekade även på att användningen av cannabis var störst i de skolklasser där ungdomar uppgav att de såg andra studenter vara i skolan påverkade av cannabis eller använda cannabis inom skolan område. Författarnas resultat pekade även på att cannabisanvändning kort före skolan och i skolan skapar en atmosfär som är tillåtande till cannabis oavsett om eleverna är knutna till cannabisbrukande kamrater (a.a.). King et al. (2015, s. 337) skriver att klasskamraters cannabisbruk har betydelse för individens egna bruk. Detta bekräftas av Andersen et al. (2010, s. 552-553) som skriver att resultat från deras studie av danska skolungdomar pekade på att ha minst tre klasskamrater som använder cannabis har ett samband med individens egna bruk.

2.1.2 Tobak och alkohol

Studier om samband mellan tobak och cannabis visar ofta resultat som pekar på ett starkt samband (Balka et al., 1999, s.1551; Carlin, Coffey, Degenhardt, Patton, Swift, 2008, s. 1364; Rødner, 2007, s. 609). Carlin et al. (2008, s. 1364) undersökte även samband mellan riskbruk av alkohol och cannabisbruk men fann inte att riskbruk av alkohol hade ett samband med ungdomars cannabisbruk.

Choquet, Hassler och Huas (2008, s. 627-628) skriver att i Frankrike är andelen ungdomar som använder cannabis i hög utsträckning och andelen som använder alkohol i hög utsträckning lika många. Detta påpekar författarna dock skiljer sig från andra europeiska länder (a.a.). Resultat från studien av franska ungdomar visade att ungdomar som varit cannabisbrukare och de ungdomar som använder cannabis ibland, med högre sannolikhet även har olika former av beteendeproblem jämfört med de ungdomar som aldrig brukat cannabis (a.a.).

Stenbacka (2003, s. 283) fann i sin studie av svenska ungdomar ett samband mellan kontakt med polisen och sociala myndigheter och kombinerad alkohol- och cannabisanvändning. Stenbacka fann också att ungdomar som använder cannabis även ofta röker tobak (a.a.). I Sverige uppger två femtedelar av ungdomar som sökt sig till Maria-mottagningar, vilka även angivit cannabis som sin så kallade huvuddrog, att de dessutom har riskfyllda alkoholvanor (Anderberg & Dahlberg, 2015, s. 491). De ungdomar som konsumerar stora mängder alkohol använder även cannabis oftare än den grupp cannabisanvändare som inte uppger en riskfylld alkoholkonsumtion (a.a.). Författarna skriver med andra ord att ju oftare ungdomar använder cannabis desto mer alkohol konsumerar de (a.a.). Detta bekräftas också av en annan svensk studie där resultatet även pekade på att cannabisbruk är associerat

med användning av andra illegala substanser (Berge, Berglund, Håkansson, 2014, s. 275). Dock visade resultatet i den senare studien att riskfyllt alkoholbruk inte var associerat med så kallat tillfälligt cannabisbruk (a.a.).

2.1.3 Ålder, härkomst och skillnader mellan pojkar och flickor

Enligt en svensk studie av Berge et al. (2014, s. 275) använder ungdomar cannabis i högre utsträckning än andra åldersgrupper. Tidigare forskning som granskats i denna studie redovisar att när åldersgrupper och cannabisbruk jämförs visar resultat att äldre ungdomar brukar cannabis i högre grad än yngre ungdomar (Danielson et al., 2012, s 51; King et al., 2015, s. 337; Muro i Rodríguez, 2015, s. 472).

Studier om skillnader i cannabisbruk mellan olika etniska grupper skiljer sig beroende på vilket land studien avgränsas till och vilka etniska grupper som undersöks. En studie om norska ungdomar av Abebe, Brunborg, Hafstad, Kumar och Lien (2015, s. 998-999) fann skillnader i cannabisbruk beroende på etnisk härkomst. Studien undersökte även graden av hur ofta ungdomar dricker sig kraftigt berusade och bruk av tobak kopplat till etnisk härkomst. Resultatet i studien visade att ungdomar födda Norge generellt löper större risk att använda cannabis och dricka sig berusade jämfört med etniska minoriteter från Asien, Mellanöstern och Afrika (a.a., s. 999).

Resultat från en tysk studie där cannabisbruk hos immigranter från land tillhörande forna Sovjetunionen, Polen och Turkiet jämfördes med ungdomar födda i Tyskland pekade på att immigranter oftare använder cannabis än tyskfödda ungdomar (Baier, Donath, Graessel, Hillemacher, 2016, s. 12-13). Resultatet visade också att immigranterna i högre utsträckning än ungdomar födda i Tyskland även har brukat andra narkotiska substanser än cannabis (a.a.).

När cannabisbruk hos immigranter från Marocko, Turkiet, Surinam, Asien och Nederländska Antillerna jämfördes med Nederländska ungdomar pekade dock resultatet på att det inte rädde skillnader mellan de etniska grupperna (Branje, Creemers, Delforterie, Hanneke, Huizink, van Lier, Koot, Verweij, 2016, s. 538, 545).

En kanadensisk studie av Danielson, Hamilton, Mann och Paglia-Boak (2012, s 54) visade att ungdomar som är utlandsfödda och ungdomar födda i Kanada, men som har minst en förälder som är utlandsfödd, har en lägre sannolikhet att använda cannabis. Detta i jämförelse med ungdomar som är födda i Kanada och dessutom har föräldrar vilka båda är födda i Kanada (a.a.). Författarna skriver dock att de faktorer som influerar cannabisbruk kan vara liknande mellan grupperna.

Majoriteten av studier som undersökt skillnader mellan pojkar och flickors cannabisbruk visar att pojkar använder cannabis i högre utsträckning än flickor (ter Bogt, de Looze, Molcho, Godeau, Hublet, Kokkevi, Kuntsche, Gabhainn, Franelic, Pickett, Simons-Morton, Sznitman, Vieno, Vollebergh, 2014; Carlin et al., 2008; Butters, 2004; Muro i Rodríguez, 2015; Chabrol, van Leeuwen, Rodgers, Sobolewski, 2010; Berge et al., 2014). En studie av 30 länder i Europa och Nordamerika undersökte skillnader mellan pojkar och flickors cannabisbruk (ter Bogt et al., 2014, s. 282). Studien visade att i majoriteten av länder använder pojkar generellt mer cannabis än flickor (a.a.). I ett fåtal länder var dock skillnaderna mindre och det kunde observeras fler likheter mellan pojkar och flickors cannabisbruk (a.a., s. 281).

Resultat från en studie av Butters (2004, s. 386) visar på att sociala icke-tillåtande attityder av föräldrar och kamrater gentemot cannabis i högre grad påverkar flickor än pojkar. Butters fann också att pojkar löper högre risk att utveckla ett cannabisbruk på en mer problematisk nivå (a.a.). Detta bekräftas även av Carlin et al. (2008, s. 1364) som skriver att pojkar i högre utsträckning riskerar att börja använda cannabis oftare och under längre tidsperioder jämfört med flickor. Carlin, Coffey, Degenhardt, Hall, Lynskey och Patton (2002, s. 1196-1197) fann dock i en studie att vid intensivt bruk löpte flickor fyra till fem gånger större risk att drabbas av depression om de rökt cannabis jämfört med om de inte rökt cannabis.

2.1.4 Fritidsaktiviteter

Studier om samband mellan fritidsaktiviteter och cannabisbruk ger sällan en entydig och klar bild. Beck, Legleye och Peretti-Watel (2002, s. 714) påpekar att mer forskning behövs om samband mellan idrottsaktiviteter och cannabisbruk. Författarna skriver dock att idrottsaktiviteter utanför föreningar innebär ökade möjligheter att bruka illegala substanser, däribland cannabis (a.a.). Detta förklarar författarna med att ungdomar som utövar idrott på egen hand i större utsträckning är utom vuxnas tillsyn vilket innebär en svag social kontroll (a.a.). Lorente och Peretti-Watel (2004, s. 258) skriver dock att både så kallade formella och informella idrottsaktiviteter (både aktiviteter inom och utom en idrottsförening) inte har ett direkt samband med cannabisbruk. Författarna skriver att idrottsaktiviteter snarare kan utgöra en del av en komplex livsstil som är korrelerad med cannabisbruk än att idrottsaktiviteter är en starkt förklarande faktor (a.a.). En norsk studie pekar dock på att det kan vara en

skyddsfaktor för både tobak- och cannabisbruk, att ungdomar deltar i lagsporter och sporter som tränar uthållighet (Wichstrøm & Wichstrøm, 2009, s. 147).

2.1.5 Spänningssökande- och brottsligt beteende

Flera studier har funnit samband mellan spänningssökande beteende och cannabisbruk hos ungdomar (Pedersen, 1991, s. 202; Muro i Rodríguez, 2015, s. 472). Pedersen fann i en studie om norska ungdomars cannabisbruk att både måttliga och höga nivåer av cannabisbruk har ett samband med beteende som karaktäriseras av att vara ”experience seeking” vilket är ett mått som, i deras studie, ingår i spänningssökande beteende. Sambandet observerades dock enbart för pojkar och inte för flickorna. Pedersen skriver att dessa personlighetsdrag har en hög grad av stabilitet samt att de är prediktiva faktorer för cannabisbruk. Även en äldre studie av Black och Satinder (1984, s. 103) visade att ungdomar som brukar cannabis även har ett spänningssökande beteendemönster i högre grad i jämförelse med ungdomar som inte brukar cannabis. Dessa resultat överensstämmer även med resultat från en studie av ungdomar i Indien (Arora & Dubey, 2008, 76).

Chabrol et al. (2010, s. 263) skriver att cannabisbruk och andra typer av brottsligt beteende tenderar att samexistera hos ungdomar. I sin studie fann författarna ett starkt samband mellan brottsligt beteende och cannabisbruk hos ungdomar. Sambandet kvarstod även vid kontroll för impulsivitet, spänningssökande beteende, låga skolprestationer, svag anknytning till föräldrar och socioekonomisk status (a.a., 264). Även andra studier (Chapman, Edwards, Grigorenko, 2014, s. 62; Choquet et al., 2008, s. 627-628; Stenbacka, 2003, s. 283) har funnit samband mellan ungdomars cannabisbruk och att begå brott. Dock menar Chapman et al. att sambandet beror på psykisk ohälsa som har en förmedlande effekt snarare än att det finns ett direkt samband mellan cannabisbruket och brottsligt beteende (a.a.).

Antonaccio, French, Maclean, Pacula och Popovici (2014) undersökte ungdomars cannabisbruk i förhållande till ungdomars avvikande beteende. Studien fann starka samband mellan avvikande beteende som innefattade olika typer av lagöverträdelse och cannabisbruk (a.a., s. 150). Författarna undersökte även i vilken grad Hirschis sociala bandteori kan förklara ungdomars cannabisbruk och antisocialt beteende. Studien fann att Hirschis teori inte fullt kan förklara sambandet mellan ungdomars cannabisbruk och antisocialt beteende (a.a.). Dock testades inte alla dimensioner i sociala bandteorin utan endast ungdomarnas sociala anknytning (a.a., s. 139).

3. Teoretisk utgångspunkt

3.1 Teorin om sociala band

Travis Hirschi (1969) beskrev i sin bok *Causes of delinquency* hur graden av social kontroll kan förklara ungdomsbrottslighet. Grundtanken hos alla kontrollteorier är att söka orsaker till varför människor inte begår brott (Sarnecki, 2009, s. 239). Sarnecki skriver att en grunduppfattning hos alla kontrollteorier är att konformiteten påverkas av interna och externa kontrollmekanismer (a.a., s. 239-240). Bristande kontroll behöver inte nödvändigtvis leda till brottsligt handlande men är däremot en förutsättning som ökar sannolikheten för dess uppkomst.

Hirschis teori om sociala band (*eng. social bonding theory*) har haft stort inflytande på kriminologin (a.a., s. 242). Grunden i sociala bandteorin utgörs av fyra element vilka syftar till att beskriva individens sociala band. När dessa band är svaga eller brutna får individen möjlighet att begå handlingar som ligger i dennes intresse men som strider mot samhällets etablerade normer (Hirschi, 1969, s. 16.). De fyra element som Hirschi menar avhåller individen från sådana handlingar är; (1) anknytning, (2) åtaganden, (3) delaktighet samt (4) övertygelse (a.a., s. 16-26).

3.1.1 Anknytning

Anknytning (*eng. attachment*) syftar till de nära band av tillgivenhet individen har knutna till andra konventionella personer (Hirschi, 1969, s. 83). Dessa band karaktäriseras av beundran och en identifiering med de konventionella andra vilket resulterar i att individen är känslig för dessa personers åsikter. Hirschi menar att i ju större utsträckning individen är okänslig för dessa personers åsikter, desto större utrymme får individen att bryta mot normer som delas individen och personerna emellan (a.a.).

Anknytning till föräldrar har en central betydelse i detta element. Hirschi (1969, s. 85) menar att det är väl dokumenterat att brottsliga individer sannolikt har en svag anknytning till föräldrar. Om individen har en svag anknytning till föräldrarna föreligger svårigheter i att konventionella normer internaliseras (a.a., s. 86). Hirschi beskriver att upplevelsen av föräldrarnas psykologiska närvaro har betydelse i situationer där individen står inför ett övervägande om att begå en brottslig handling (a.a.). Om individen upplever att föräldrarna är medvetna om dennes förehavanden vid en given tidpunkt minskar risken för att individen ska

begå brott (a.a., s. 89). Hirschi lägger också vikt i om individen delger sitt ”mentala liv” med föräldrarna vilket han menar tyder på att individen söker föräldrarnas åsikter. Detta innebär en minskad sannolikhet att individen ignorerar föräldrarnas åsikter vid övervägande om lagöverträdelse (a.a., s. 90). Hirschi menar dock att det avgörande elementet i föräldraanknytning är graden av känslomässig anknytning som påverkar sannolikheten för individens brottsliga handlingar (a.a., s. 91-92).

Hirschi (1969, s. 171) skriver att ungdomar som begår brott tenderar att ha låga utbildningsambitioner. Hirschi skriver även att utbildningsambitioner kan kopplas till klasstillhörighet (a.a., s. 174). Pojkar tillhörande både medelklassen och lägre medelklassen har låga utbildningsambitioner och presterar svaga insatser i skolan (a.a.). Han fann dock i sin studie att det var mer sannolikt att pojkar som var söner till föräldrar tillhörande den lägre medelklassen både uppvisade ett ”rebelliskt” och brottsligt beteende (a.a., s. 174-175). Hirschi (a.a., s. 120) argumenterar för att individer som presenterar svaga insatser i skolan löper högre risk att begå brottsliga handlingar. Svaga skolinsatser är en följd av att individen generellt har en negativ attityd till skolan och lärare (a.a., s. 121). Detta är i sin tur ett resultat av svag emotionell anknytning till skolan som institution och dess lärare (a.a., s. 127). Hirschi påpekar också att individer som har svag känslomässig anknytning till föräldrarna också tenderar att inte ta hänsyn till lärares åsikter (a.a., s. 131).

Hirschi (1969, s. 159) skriver att individens investeringar i konformitet påverkar dennes val av kamrater och att kamraternas aktiviteter överensstämmer och går i linje med individens egna attityder. Därför är det mindre sannolikt att individer med en hög grad konformitet har brottsliga kamrater (a.a.). Vidare påpekar Hirschi att i de fall konforma individer har brottsliga kamrater är risken för individens egna brottsliga handlingar relativt låg. Hirschi skriver dock att brottsliga handlingar ofta begås tillsammans med andra individer men att brottsliga individer inte är kapabla till att knyta starka band till andra utan dessa band är sköra och opersonliga (a.a., s. 135, 141).

3.1.2 Åtaganden

Åtaganden (*eng. commitment*) handlar om investeringar av tid och engagemang för att nå samhällelig framgång (Hirschi, 1969, s. 162). Individen vill inte riskera att äventyra dessa investeringar (exempelvis utbildning eller yrkeskarriär) genom att bli upptäckt vid brottsligt handlande. Detta illustrerar tydligt resonemang om individen som rationell. Om individen inte har, eller av någon anledning förlorar, motivation att sträva efter konventionella mål ökar

sannolikheten för att begå brottsliga handlingar på grund av en viss avsaknad av oro för konsekvenserna (a.a.).

I detta element beskriver Hirschi (1969, s. 162) att individens strävan efter att nå konventionella mål innebär passering av konventionella linjer. Dessa är relaterade till varandra och berör utbildning, arbete och innehavare av vuxenstatus. Hög utbildning är praktiskt taget ett nödvändigt villkor för ett ”hög-status arbete” och genom detta erhåller individen vuxenstatus (a.a., s. 163, 182). Hirschi (1969, s. 165) benämnde berusningsdrickande och tobaksrökning som ”vuxenaktiviteter” och att ungdomar som involverar sig i dessa aktiviteter söker en typ av vuxenstatus. Hirschi menar att det är mer sannolikt att ungdomar som anser sig ha rätt att dricka alkohol och röka tobak även begår brott samt menar att sådant beteende är ett uttryck för förakt gentemot vuxnas förväntningar (a.a., s. 166).

3.1.3 Delaktighet

Delaktighet (*eng. involvement*) syftar till involvering i konventionella aktiviteter exempelvis studier, umgänge med familj och deltagande i fritidsaktiviteter (Hirschi, 1969, s. 187-188). Ett antagande för att faktorer i detta element hämmar brottsligt beteende är att individen är för upptagen med konforma sysselsättningar för att sysselsätta sig på ett icke-konformt vis (a.a., s. 196). Hirschi påpekar dock att brottsliga handlingar inte behöver vara tidskrävande (a.a., s. 190). Hirschi beskriver att ungdomar som rökar, dricker alkohol och planlöst spenderar sin fritid är uttråkade och är mer benägna att begå brottsliga handlingar tillskillnad från ungdomar som inte har sådana attityder och vilka är involverade i konventionella fritidsaktiviteter och skolrelaterade aktiviteter (a.a.).

3.1.4 Övertygelse

Konceptet om övertygelse (*eng. belief*) i detta element definieras som generella konventionella värderingar och normer hos individen vilka minskar dennes benägenhet att begå brottsliga handlingar (Hirschi, 1969, s. 198). Detta gäller speciellt övertygelse om lagens ordning och samhällsnormers värde i en moralisk synpunkt (a.a., s. 203). Hirschi (a.a., s. 202-203) menar med andra ord att individer som generellt inte anser att de behöver följa lagar och regler är de individer som mest sannolikt kommer bryta mot dem. Hirschi (a.a., s. 205-212) nämner även Sykes och Matzas teori om neutraliseringstekniker som en viktig aspekt i detta element. Teorin om neutraliseringstekniker beskriver i stora drag individens förmåga att

neutralisera moraliska och etiska barriärer för att rättfärdiga brottsliga handlingar (Sarnecki, 2009, s. 240-241). Neutraliseringsteknikerna är uppdelade i olika punkter; (1) förnekande av ansvar, (2) förnekande av skada, (3) förnekande av offer, (4) fördömande av de som fördömer, (5) högre lojaliteter. Hirschi (a.a., s. 206) menar att individer som begår brottsliga handlingar fortfarande kan anse att lagstiftningen är legitim men avskriver sig ansvar för handlingen genom dessa tekniker.

3.2 Sociala bandteorins relevans för denna studie

Travis Hirschis sociala bandteori bygger på en empirisk undersökning av självrapporterad brottslighet hos ungdomar i USA (Hirschi, 1969, s. 35). Teorin har använts i liknande studier förut exempelvis av Akers och Cochran (1985, i Akers & Sellers, 2012, s. 120). Akers och Cochran visade i sin studie ett måttligt samband mellan ungdomars bruk av marijuana och elementen; *anknytning, åtagande och övertygelse*. Studien fann att kamratgruppens påverkan och attityder gentemot marijuanabruk hade ett starkare samband.

I svenska sammanhang har Ring (1999, s. 195-196) testat sociala bandteorin, dock inte specifikt mot bruk av cannabis bland unga men mot generell ungdomsbrottslighet. Ring fann stöd för olika mått i teorins fyra element. Författaren redovisar att svaga band till föräldrar och skola samt låg grad av föräldratillsyn innebär en förhöjd risk för brottslighet. Däremot finner Ring inte ett empiriskt stöd i frågan om relationer mellan ungdomar och brottsbelastade personer (a.a.).

Styrkan i de sociala banden kan variera över livstiden men i ungdomen torde vikten av starka sociala band vara av stor betydelse eftersom skola och kamrater spelar en central roll i individens liv vilka också kan fungera som påverkansfaktorer för normbrytande agerande eller konform livsstil. Det är exempelvis under ungdomen som engagemang i skolarbetet kan leda till att individen skaffar sig en god utbildning och därefter ett arbete.

3.3 Kritik mot sociala bandteorin

Feministiska kriminologer har riktat stark kritik mot att Hirschi bara använt pojkar i sitt material och därmed, genom att utesluta flickor, missat en högst väsentlig variabel som skiljer individer åt gällande hög respektive låg brottslighet (Sarnecki, 2009, s. 230).

Akers och Sellers (2012, s. 121) påpekar att Hirschi inte inkluderat religiösa övertygelser i sin studie som sociala bandteorin bygger på men anser att religiösa värderingar uppenbart är förankrade i konventionella värderingar. Författarna menar att omfattande forskning stödjer hypotesen om religion som en motverkande faktor för brott men att Hirschi och Stark (1969 i Akers & Sellers, 2012, s. 121) menar att religion inte är en betydande faktor för avvikande beteende. Akers och Sellers hävdar att detta är motsägelsefulla omständigheter som kan kopplas till sociala bandteorins empiriska validitet.

Ring (1999, s. 197) påpekar att teorin om sociala band inte förklarar varför banden till föräldrar, skola och samhällets andra institutioner är försvagade eller frånvarande. Författaren menar att brottsligheten varierar i tid och rum och om den sortens variation ska förklaras med Hirschis teori menar Ring att man bör visa att bandens styrka också varierar mellan tid och rum (a.a.). Ring nämner även att sociala bandteorin underskattar betydelsen av brottsliga kamrater och överskattade betydelsen av involvering i konventionella aktiviteter (a.a., s. 14).

Den kanske vanligaste kritiken handlar om att ungdomar som har starka band till brottsliga kamrater löper stor risk att själva vara brottsliga vilket motsäger Hirschis hypotes (Akers & Sellers, 2012, s. 120). Hirschi finner med andra ord inget sätt att hantera det faktum att starka band till kamrater endast påverkar individens konformitet om även kamraterna är konventionella (a.a.). Detta faktum påpekar Akers och Sellers går mer i linje med Edwin Sutherlands teori (1939) om differentiella associationer vilken handlar om att brottsligt beteende är socialt inlärt (a.a., s. 78). Enligt teorin sker inläringen av brottsligt beteende i en kommunikationsprocess mellan individer som har en nära och personlig relation (Sutherland, 1939, s. 6-7). Hirschi skriver dock att ungdomar har starka tendenser att ha kamrater vars handlande överensstämmer med deras egna attityder (1969, s. 159). Med andra ord menar Hirschi att det är osannolikt att ungdomar som har höga investeringar i konventionella livsmål (exempelvis utbildning och arbete) har brottsliga kamrater. Vidare skriver Hirschi att även då dessa ungdomar har brottsliga kamrater är risken att denne kommer begå brottsliga handlingar relativt låg (a.a.). Enligt sociala bandteorin kan inte brottsliga individer ha starka, varma och intima sociala relationer med varandra eller någon annan (a.a.).

Sociala bandteorin har generellt erhållit stöd från empirisk forskning (Akers och Sellers, 2012, s. 121). Dock har storleken på förhållande mellan sociala band och brottslighet varierat från måttlig till låg (a.a.).

3.4 Användning av mått på sociala band

Hirschi angav tydliga mått på de olika elementen i sociala bandteorin vilka har använts av andra forskare för att undersöka teorin i senare skeden. Denna studie kommer i största möjliga mån, enligt vad materialet för denna studie tillåter, använda dessa mått. Nedan redovisas olika mått inom de fyra centrala elementen (1969, s. 83-224):

- **Anknytning:** Föräldrars övervakning och disciplin, god kommunikation och relation mellan ungdom och föräldrar, ungdomens beundran och identifiering med föräldrar. I detta element mäts även positiva attityder gentemot skolan, angelägenhet om lärares åsikter om individen och acceptans av skolan som en auktoritet. Anknytning till kamrater mäts genom tillgivenhet och identifiering med närmaste vänner samt respekt för dessa vänners åsikter.
- **Åtaganden:** Förtäring av tobak och alkohol indikerar svagt åtagande. Även utbildningsambitioner och prestationsorientering är mått inom denna kategori. I detta element mäts därför strävan efter goda skolprestationer.
- **Delaktighet:** Delaktighet mäts genom svar på frågor om hur ofta den unge individen spenderar tid med familj och kamrater, läsläsning, sport, intressen, nöjen och deltidsarbete.
- **Övertygelse:** Övertygelse mäts genom den unges attityder gentemot lagstiftningen och respekt gentemot polisen. Även mått som indikerar att individen inte stödjer neutraliseringstekniker utan istället stödjer värderingar i linje med utbildning och skola är av vikt.

4. Metod

4.1 Vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Studien har en tydlig positivistisk vetenskapsteoretisk utgångspunkt eftersom positivismen anser att källan till kunskap är det vi kan räkna ut med vår logik och därför är det att föredra att kvantifiera fakta (Thurén, 2007, s. 17). Med andra ord att behandla fakta statistiskt så att generella slutsatser kan dras (a.a.).

4.2 Datamaterial

Studiens frågeställningar besvaras lämpligast med ett större antal unga respondenter inom det geografiska område som studien ämnar undersöka. Därför är metoden av kvantitativ karaktär.

Stockholmsenkäten har fungerat som empiriskt underlag i studien, med andra ord använder vi oss av sekundärdata vilket betyder att vi använder oss av redan tillgänglig data som vi själva inte varit delaktiga i att samla in (Bryman, 2011, s. 300). Undersökningen sker på uppdrag av Socialförvaltningen och genomförs av Utvecklingsenheten vartannat år (Stockholms stad, 2014, s. 9). År 2014 anlätades Markör marknad och kommunikation för insamling av datamaterialet (a.a.). Att använda sekundärdata är både tids- och kostnadseffektivitet samt ökar möjligheter för utvärdering och jämförelse av resultat (Bryman, 2011, s. 301). Dock innebär sekundärdata att datamaterialet inte garanteras helt och hållet anpassas till det ens egen studie vill undersöka eftersom datamaterialet kan ha samlats in i andra syften (a.a., s. 105).

År 2014 genomfördes enkätundersökningen, i likhet med tidigare år, under perioden mellan sport- och påsklov (Stockholms stad, 2014, s. 11-12). Stockholmsenkäten är en tvärsnittsstudie som omfattar en stor andel skolelever i Stockholms stad (a.a.). Friskolors deltagande är frivilligt. En tvärsnittsstudie innebär strukturerade observationer av ett urval individer vid en bestämd tidpunkt (Bryman, 2011, s. 64). Detta medför att det inte går att fastställa en hållbar tidsmässig relation mellan variablerna och det är därmed omöjligt att dra slutsatser om i vilken riktning variablerna påverkar varandra (a.a., s. 64, 66). Frågorna i Stockholmsenkäten rör bland annat ungdomars bruk av alkohol, narkotikaklassade medel och brottslighet samt skol- och familjesituation (Stockholms stad, 2014, s. 12).

Stockholmsenkäten möjliggör undersökningar som genererar information om vilka insatser som bör prioriteras inom förebyggande arbete kopplat till ungdomars risk- och problembeteenden. Materialet lämpar sig därför som empiriskt underlag i denna studie.

4.3 Databearbetning och analysmetod

SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) är det mest spridda programmet för statistisk analys (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen, 2010, s. 16). Resultatet i vår studie kommer att erhållas genom statistiska sammanställningar av kvantitativ data i SPSS version 22.

En logistisk regressionsanalys kommer användas för att besvara studiens frågeställningar. Denna typ av statistisk analysmetod är av relevans då det är av intresse att undersöka hur olika faktorer påverkar individens val mellan olika handlingsalternativ (Edling & Hedström, 2003, s. 173). Modellen lämpar sig därför i denna studie eftersom studien vill undersöka faktorer som påverkar om ungdomar använder cannabis eller inte.

4.4 Urval och generaliserbarhet

Studien har en tydlig geografisk avgränsning samt en avgränsning av målgrupp eftersom Stockholmsenkäten är besvarad av skolungdomar i grundskolan årskurs 9 samt årskurs 2 på gymnasiet tillhörande Stockholms stad (Stockholms stad, 2014, s. 9). Enkätundersökningen omfattade år 2014 elever från 160 skolor inom Stockholms stad och antal respondenter som besvarat enkäten samma år är ca 9000 elever (a.a., s. 11-12).

Signifikanstester används vid analyser på slumpmässiga urval då man vill generalisera sina resultat på hela populationen (Djurfeldt et al., 2010, s. 75). Vid totalundersökningar är signifikanstester däremot inte av samma intresse eftersom alla individer i den population man vill kunna uttala sig om har undersökts (Stockholms stad, 2014, s. 172). Det finns således inga risker för urvalsfel som kan påverka generaliserbarheten vilket bidrar till stor tillförlitlighet (Bryman, 2011, s. 333). Respondenterna som besvarat Stockholmsenkäten år 2014 är inte slumpmässigt utvalda eftersom alla skolelever i Stockholms stad har erbjudits medverkan. Men det kan diskuteras huruvida Stockholmsenkäten är en totalundersökning eller inte eftersom alla skolor inte deltagit. De skolor som inte deltagit utgörs huvudsakligen av

friskolor och särskolor/-gymnasier samt skolor med färre än fem elever (Stockholms stad, 2014, s. 12). Vissa friskolor och särskolor/-gymnasier uppgav att de inte önskade medverka men vanligaste anledningen till att skolor inte medverkade var att dessa skolor inte gick att nå inför datainsamlingen trots flertalet kontaktförsök via både e-post och telefon (a.a.).

Vi har på grund av att alla skolor inte deltagit valt att använda signifikansmått i regressionsanalysen som en indikation på resultatens trovärdighet. Signifikanta resultat kan sägas syfta till att ge en bild av situationen bland ungdomar vilka går i ”vanliga” skolor i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet i Stockholms stad. Generaliserbarheten av dessa resultat kan dock även anses vara god gällande övriga ungdomar i närliggande årskurser i Stockholms stad på grund av urvalets storlek och en hög svarsfrekvens bland de deltagande eleverna.

4.5 Bortfall

Svars- och bortfallsfrekvensen i en enkätundersökning används ofta som en indikator för att bedöma datamaterialets kvalitet och hur representativt urvalet är (Bryman, 2011, s. 232). Större bortfall ökar risken för fel och skevheter i resultat om de som inte besvarat enkäten skiljer sig från de som besvarat enkäten (a.a., s. 231). Storleken på eventuella skevheter orsakade av bortfallet kan dock vara svåra att uppskatta.

Gällande bortfall finns det två typer av bortfall i undersökningen, externt och internt bortfall. Externt bortfall avser i detta fall skolor, klasser och elever som av olika skäl inte besvarat enkäten (Stockholms stad, 2014, s. 13). Detta kan betraktas som problematiskt om det är det just de elever med hög grad av avvikande beteende som inte närvarar vid enkättillfället, men det kan givetvis finnas flera orsaker till frånvaron (Ring, 2013, s. 110). Dock påpekar Ring att det knappast är troligt att hela bortfallet i skolundersökningar består av individer med hög belastning i brott (a.a.). CAN (2016, s. 20) har undersökt skälen till elevers frånvaro vid undersökningstillfällena och funnit att den vanligaste orsaken frånvaron är sjukdom och att de elever som skolkar endast utgör en liten del av de frånvarande eleverna. CAN har även funnit att slutresultat inte påverkas i någon större utsträckning om de elever som frånvarar vid undersökningstillfället använder narkotika i högre utsträckning än de deltagande eleverna då bortfallet inte är alltför stort (CAN 1999, s. 34).

Stockholms stad (2014, s. 12) redovisar att totalt lämnades 15169 enkäter till skolorna varav 11507 godkända inkom. Svarsfrekvensen uppgick således till 76 % vilket är ungefär samma nivå som liknande självdeklarationsundersökning (jmf CAN, 2016, s. 19). Denna

svarsfrekvens är dock baserad på skolkommun. Denna studie baseras endast på personer som uppgett Stockholms stad som hemkommun vilket är 8997 respondenter (a.a.).

Med internt bortfall menas bortfall i enskilda frågor i enkäten som eleven valt att inte besvara, exempelvis på grund av att frågan är av känslig karaktär (Stockholms stad, 2014, s. 13). Internt bortfall kan även orsakas av att respondenten svarat på ett sådant sätt som inte går att koda (Djurfeldt, 2009b, s. 27). I genomsnitt är det interna bortfallet 4,9 % och endast i fyra fall överstiger bortfallet 10 % (Stockholms stad, 2014, s. 13). Interna bortfall av denna sort har bedömts inte påverkat analysen i hög utsträckning på grund av datamaterialets storlek.

I årsredovisningen av enkätundersökningen år 2014 beskrivs att samtliga problem med över- och underrapportering samt bortfall är i stort sett oförändrade över tid (Stockholms stad, 2014, s. 13). Detta innebär att problemen är konstanta vilket betyder att jämförelser över tid endast påverkas i liten skala (a.a.).

4.6 Validitet och reliabilitet

Validitet avser om man mäter det man avser sig mäta (Djurfeldt et al., 2010, s. 104).

Självdeklarationer som datainsamlingsmetod gällande ungdomars normbrytande handlingar innebär en viss problematik (Sarnecki, 2009, s. 82-83). Respondenterna som fyller i enkäten kan överdriva sina svar exempelvis svara högsta möjliga frekvens på konsumtion av narkotika och alkohol. Samtidigt menar Stockholms stad (2014, s. 13) att de omständigheter som råder under tiden enkäten fylls i, under tystnad i klassrummet, kan bidra till att minska dessa oseriösa svar. Problemet kan även vara motsatt, att ungdomarna istället underrapporterar om det gäller frågor av känslig karaktär, exempelvis om individens egen brottslighet. I övrigt bör även påpekas att respondentens svar kan påverkas av minnesfel samt att denne inte förlitar sig på anonymitetsgarantin (Sarnecki, 2009, s. 83). Eventuella missförstånd och över- och underrapporteringar kan därför påverka validiteten. Ett alternativ för att undersöka eventuella missförstånd kan vara att, i slutet av frågeförmuläret, låta respondenterna svara på frågan om hur de upplevde det var att svara på enkäten. I Stockholmsenkäten behandlar minst tre frågor samma begrepp som man avser undersöka. Det gäller exempelvis frågor om anknytning till skolan och spänningssökande beteende. Detta ökar säkerheten att svaren verkligen belyser det som avser belysas vilket stärker validiteten. Om de frågor som denna studie valt att inkludera för att mäta sociala band verkligen mäter det relevanta för teorin kan diskuteras i

validitetsaspekten. En bedömning inför denna studie är dock att de variabler som efterfrågas av Hirschis sociala bandteori i tillfredställande grad går att finna i Stockholmsenkäten.

Reliabilitet berör tillförlitligheten i undersökningen (Bryman, 2011, s. 161). En tillfredställande grad av reliabilitet förutsätter god validitet men en tillfredställande grad av validitet förutsätter inte god reliabilitet. Reliabilitetsbegreppet rymmer tre definitioner; stabilitet, intern reliabilitet och interbedömarreliabilitet (a.a., s. 160). Stabilitet har att göra med studieresultatens stabilitet över tid (a.a.). I enkätundersökningar, som materialet till denna studie, innebär denna dimension att frågorna är utformade så att de mäter samma sak vid varje undersökningstillfälle. Stockholmsenkätens nuvarande form har behållits sedan år 2000, vissa frågor finns även från 1998 (Stockholms stad, 2014, s. 11).

Intern reliabilitet berör frågan om flera indikatorer som utgör en skala eller ett index är pålitliga (Bryman, 2011, s. 160). De index som i denna studie skapats för att mäta flera faktorer av samma fenomen har kontrollerats med Cronbach's alpha vilket är ett vanligt mått för den interna reliabiliteten (a.a., s. 162). Värdet på Cronbach's alpha bör inte överstiga 0,7 om indexet är lämpligt utformat det vill säga att de ömsesidiga korrelationerna mellan variablerna totalt sett är tillräckligt starka (a.a.). När skapade index inte uppnått minst 0,7 på Cronbach's alpha värdet har istället en ensam variabel använts som mått vilken i tillfredställande grad bedömts vara tillräcklig i förhållande till datamaterialets förutsättningar.

Interbedömarreliabiliteten är vanligen ett möjligt problem i kvalitativa studier eftersom bedömaren ofta får ett större tolkningsutrymme (Bryman, 2011, s. 160). Begreppet avser om studiens resultat kan ha påverkats av skilda uppfattningar och bedömningar, med andra ord av bedömarens subjektivitet (a.a.). Stockholmsenkäten innehåller dock inte öppna svarsalternativ och är ett standardiserat frågeformulär vilket innebär att risken för att bedömaren ska tolka respondentens svar annorlunda gentemot en annan bedömare är liten (Djurfeldt et al., 2010, s. 105).

4.7 Etiska ställningstaganden

I humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning vägs ständigt forskningskravet mot individskyddskravet. För att uppnå en etisk hållbar forskning finns fyra etiska huvudkrav; samtyckeskravet, informationskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002, s. 6). Samtyckeskravet berör att deltagarna i en undersökning själva har rätt att bestämma över sin medverkan (a.a., s. 9). Informationskravet handlar om att

berörda personer ska informeras om undersökningens syfte, frivilligt deltagande och sin rätt att avbryta medverkan samt att få reda på vilka moment som ingår i undersökningen (a.a., s. 7). Konfidentialitetskravet syftar till att uppgifter om personer som ingår i undersökningen ska behandlas med konfidentialitet (a.a., s.12). Nyttjandekravet handlar i sin tur om att de uppgifter som samlas in endast får användas för forskningsändamålet (a.a., s. 14). I denna studie är det främst etiska aspekter som berör om respondenterna blivit informerade om undersökningen på korrekt sätt, om de givit samtycke, om frivilligt deltagande, om deras privatliv skyddas samt att deltagarna inte blivit missledda.

På Stockholmsenkätens första sida (se bilaga 1) informeras respondenten om enkätens syfte och vad frågorna handlar om. På samma sida informeras även respondenten att denne garanteras anonymitet och därför inte ska uppge sitt namn i enkäten eller på svarskuvertet. Enkäterna har fyllts i av eleverna under lektionstid för att sedan läggas i förslutna kuvert som överlämnas till lärare (Stockholms stad, 2014, s. 11). Uppgifterna i datamaterialet är därmed anonymiserade och går inte att spåra till de enskilda individerna. Genom att eleven fyller i enkäten bedöms denne samtycka till medverkan.

Stockholms stad (2014, s. 10-11) beskriver att för att undvika identifiering av enskilda individer i material undantas alla absoluta tal där antalet elever är färre än sex. Detta anses särskilt viktigt vid resultatredovisning på skolnivå. I samband med att eleverna fyller i enkäten får de även ett brev om undersökningen och vart de kan vända sig om de har problem av sådana slag som enkäten behandlar (a.a.).

4.8 Operationalisering

Variablerna som används i den statistiska analysen baseras på de frågor i Stockholmsenkäten som bedömdes relevanta för studiens syfte. Dessa har kodats om för att kunna tillämpas i regressionsanalysen.

Beroende variabel

Den beroende variabeln i analysen anger om respondenten använt cannabis och baseras på frågan: ”Hur många gånger totalt har du använt hasch/marijuana?”. Variabeln kan i sin ursprungliga form anta sju olika värden; Ingen gång, 1 gång, 2-4 gånger, 5-10 gånger, 11-20 gånger, 21-50 gånger samt mer än 50 gånger. Då logistisk regressionsanalys förutsätter en binär variabel har den beroende variabeln dikotomiserats (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 125).

Variabeln har med andra ord konstruerats till att ha två kategorier; ”aldrig använt cannabis” (=0) och ”använt cannabis” (=1).

Oberoende variabler

De oberoende variablerna omfattas av bakgrundsvariabler, kontrollvariabler samt de variabler som tillhör olika element i Hirschi's sociala bandteori. De mått som Hirschi använde för att utforma teorin har i största möjliga mån använts enligt vad materialet tillåter. Som tidigare nämnt är variabler som tillhör elementet ”Anknytning” de variabler som enligt teorin har störst påverkan för en individs konforma beteende. Därför innehåller analysen flest variabler som tillhör detta element. Elementet har även flest mått av anledning att dessa i störst utsträckning kunde återfinnas som variabler i datamaterialet.

De oberoende variablerna har konstruerats till dikotoma variabler för att anpassas till den valda analysmetoden (detta kommer förklaras i ett senare kapitel). Svartalernativet ”vet ej” har uteslutits i omkodningen av de oberoende variablerna i de fall då detta varit ett svartalernativ. Detta eftersom svartalernativet, i denna studie, inte anses kan tilldelas en meningsfull betydelse (Djurfeldt et al., 2010, s. 450). Värderna som representerar svartalernativ i variabler har noggrant kontrollerats för. Detta även vid konstruktion av index eftersom värden, beroende på påståendet/frågans utformning, kan vara spegelvända och därför bör omkodas så de är vända åt samma håll innan den logistiska regressionsanalysen (Djurfeldt et al., 2010, s. 452).

Anknytning

Föräldrarnas övervakning mäts genom variabeln; ”*Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är när du är ute med kamrater på kvällar?*” och har svartalernativen; ”alltid”, ”ibland”, ”sällan” och ”aldrig”. De två förstnämnda svartalernativen representerar en hög grad av övervakning och har tilldelats värde 0. De två sistnämnda representerar en låg grad av övervakning och har värde 1. Disciplin mäts genom variabeln; ”*Hur skulle dina föräldrar reagera om du hade skolkat?*” och har svartalernativen; ”de skulle reagera mycket kraftigt”, ”de skulle reagera ganska mycket”, ”de skulle inte reagera så mycket” och ”de skulle inte reagera alls”. Hög grad av disciplin representeras av de två förstnämnda svartalernativen och har värde 0. De två sistnämnda representerar en låg grad av övervakning och har värde 1.

Svartalernativen på följande tre påståenden är utformade i en likertskala som anger graden av respondentens instämmande i påståendet. ”Stämmer mycket bra” och ”stämmer ganska bra” har kodats till 0. ”Stämmer ganska dåligt” och ”stämmer mycket dåligt” har

kodats till 1. God kommunikation mäts genom påståendet; *”Det är viktigt att vara ärlig mot föräldrarna, även om de blir arga”*. Påståendet; *”Mina föräldrar/vårdnadshavare är en förebild för mig”* mäter graden av beundran och identifiering med föräldrar. Attityder gentemot skolan mäts genom respondentens svar på påståendet; *”Skolarbetet känns meningslöst”* och har kodats spegelvänt jämfört med de två föregående påståenden.

Åtagande

För att mäta ungdomarnas förtäring av tobak har variabeln; *”Röker du?”* använts.

Respondenter som inte röker har tilldelats värde 0 och respondenter som röker har tilldelats värde 1. Förtäring av alkohol mäts genom frågan *”Hur många gånger har du druckit så mycket alkohol att du känt dig berusad?”* där svarsalternativet *”Ingen gång”* har tilldelats värde 1 och resterande svarsalternativ (*”1-4 gånger”*, *”5-10 gånger”*, *”11-20 gånger”* och *”21 gånger eller mer”*) har tilldelats värde 2.

Ungdomars utbildningsambitioner utgörs av frågan; *”Har skolkat en hel dag från skolan?”*. Svarsalternativet *”nej”* har värde 0 och *”ja”* har värde 1. Variabeln som mäter ungdomars prestationsorientering är ett summaindex som har konstruerats av respondentens betyg i svenska, engelska och matematik. Värde 0 speglar att individen har en hög grad av prestationsorientering och ligger i övre betygsskalan (betyg A, B och C). Värde 1 speglar om individen har en låg grad prestationsorientering och ligger i nedre delen av betygsskalan (D, E, F och *”streck”*). Detta index har Cronbach’s alpha värde 0,712.

Delaktighet

I analysen används två variabler som mått för detta element. Den första variabeln utgörs av frågan; *”Brukar du vara på fritidsgård eller ”träffpunkt”?”*. Värde 0 representerar om respondenten ofta eller ibland befinner sig på fritidsgård eller träffpunkter av olika slag. Svarsalternativen *”sällan”* och *”aldrig”* är kodade till 1. Den andra variabeln berör ungdomarnas fritidsaktiviteter och lyder; *”Brukar du delta i någon ledarledd fritidsaktivitet eller träning?”*. Värde 0 representerar om respondenten ofta eller ibland deltar i någon ledarledd fritidsaktivitet eller träning. Svarsalternativen *”sällan”* och *”aldrig”* är kodade till 1.

Övertygelse

För att mäta om ungdomar stödjer värderingar i linje med utbildning och skola används påståendet; *”Det är fel att fuska i skolan”*. Svarsalternativen *”stämmer mycket bra”* och *”stämmer ganska bra”* har tilldelats värde 0. Svarsalternativen *”stämmer mycket dåligt”* och

”stämmer ganska dåligt” har tilldelats värde 1. För mått som anger attityder gentemot regelverk har påståendet ”*Jag struntar i regler som hindrar mig från att göra det jag vill göra*” använts. Svartalternativen är detsamma som föregående påstående men är dock kodade i spegelvänd ordning. ”*Har du någon gång åkt fast för polisen*” används som mått för respondentens attityd gentemot lagstiftningen. Svaret ”nej” har värde 0 och ”ja” har värde 1.

Bakgrundsvariabler

Bakgrundsvariabler rör faktorer knutna till respondenten oberoende av dennes agerande. Bakgrundsvariabler används med andra ord i denna studie för att undersöka om det finns faktorer i respondenternas bakgrund som har betydelse för användning av cannabis.

Kön

Variabeln som beskriver respondentens könstillhörighet har kodats till att flickor har värde 0 och pojkar har värde 1.

Ålder

Denna variabel baseras på frågan om vilken ålder respondenten tillhör och speglar även i viss mån om respondenten tillhör årskurs 9 eller år 2 på gymnasiet. Denna variabel har kodats till att ungdomar som är 16 år eller yngre har värde 0 ungdomar som är 17 år eller äldre har värde 1.

Härkomst

Respondenternas härkomst baseras på frågan: ”*Hur länge har du bott i Sverige?*”. De ungdomar som bott i Sverige hela sina liv har kodats till värde 0 och övriga svarsalternativ (10 år eller mer, 5-9 år och mindre än 5 år) har kodats till värdet 1.

Kontrollvariabler

Den vanligaste anledningen till att inkludera kontrollvariabler är i syfte att avslöja så kallade skensamband. Med andra ord sådana samband som observeras mellan variabler då samvariationen egentligen orsakas av en annan variabel som är utesluten ur analysmodellen då sambandet observeras (Bryman, 2011, s. 331). För att kunna dra slutsatser om variabelernas betydelse är det därför av vikt att inkludera variabler vilka misstänks ha effekt på beroende variabeln.

Två kontrollvariabler har inkluderats i denna studie vilka kan kopplas till andra inflytelserika kriminologiska teorier² som visat kunnat förklara avvikande och brottsligt beteende.

Spänningssökande beteende

För att kontrollera för om ungdomars spänningssökande beteende påverkar användningen av cannabis används variabeln: ”*Jag gillar att göra spännande och farliga saker, även om det är förbjudet*”. Svartalternativen ”stämmer mycket dåligt” och ”stämmer ganska dåligt” har kodats till värde 0. Svartalternativen ”stämmer ganska bra” och ”stämmer mycket bra” har kodats till värde 1.

Kamraters narkotikabruk

Studien kontrollerar även för eventuella effekter av kamraternas narkotikabruk på individens cannabisbruk genom att inkludera frågan ”*Hur många av dina kamrater (inom och utom skolan) använder narkotika?*”. Värde 0 representerar de respondenter vilka inte har någon kamrat som brukar narkotika och värde 1 representerar övriga svartalternativ.

4.9 Förberedande behandling av datamaterial

Inför analysen har datamaterialet behandlats i syfte att förbereda analysens olika delar. I första fasen har alla variabler granskats i frekvenstabeller. I bedömningen av variabelernas lämplighet har observationernas fördelning samt storleken på det interna bortfallet granskats. Detta är viktigt eftersom att ju fler variabler som inkluderas i modellen, desto större tenderar det totala bortfallet att bli (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 135). Anledningen kan förklaras genom att alla individer som saknar någon uppgift på någon av variabelerna i analysen helt faller bort (a.a.). De lämpliga variabelerna har sedan kodats enligt beskrivning i föregående avsnitt.

Eftersom studien endast ämnar undersöka de respondenter som bor i olika stadsdelsområden i Stockholms stad har de respondenter som angivit att de bor någon annanstans uteslutits. Respondenter som endast angivit ”Stockholm” som bostadsområde kan

² Hirschi och Gottfredson utvecklade självkontrollteorin (*eng. self-control theory*) som förklarar individers benägenhet att begå brott med dennes grad av självkontroll (Sarnecki, 2009, s. 244). Begreppet låg självkontroll inrymmer bland annat impulsiv, risktagande, och brister i förmåga att överväga konsekvenser av handlingar (a.a.). Sutherlands teori om differentiella associationer (*eng. differential association theory*) förklarar brottsligt och avvikande beteende som inlärt genom interaktion med andra personer i individens närhet (Sutherland, 1939, s. 6-7).

exempelvis vara bosatta utanför det geografiska område som studien avgränsats till. Det är 1033 respondenter som av den anledningen har uteslutits. I SPSS har en funktion använts för att genomgående i analysen filtrera bort dessa respondenter och endast visa resultat som baseras på respondenter vilka har kunnat fastställas som boende i något av Stockholms stads stadsdelsområden.

5. Resultat och analys

För att analysen ska redovisas på ett pedagogiskt vis beskrivs resultatet i fyra delar. För att underlätta överskådlighet och ge resultatet en illustrativ karaktär redovisas resultatet i text och tabeller. I de olika delarna beskrivs även mått som är centrala för olika delar i analysen samt tolkningar av dessa.

5.1 Del 1 Beskrivande statistik

Analysens inledande del består av en univariat analys vilken möjliggör information om enskilda variabelers fördelning och centraltendens (Djurfeldt et al., 2010, s. 39). Den univariata analysen är en viktig inkörsport till hypoteser och frågeställningar som behandlas med analytiska metoder (a.a., s. 40).

I tabell 1 redovisas beskrivande statistik för analysens samtliga variabler. I den första kolumnen anges antal observationer för variabeln med beteckning N. Bredvid den första kolumnen beskrivs variabelernas minsta värde betecknat som Min och största värde betecknat som Max. Eftersom att respondenternas betyg har konstruerats till ett summaindex där flera frågor summerats till en kategori redovisar minsta och högsta värde en multiplicering av de minsta respektive högsta värden som respondenten haft möjlighet att ange.

För samtliga variabler används typvärdet som centralmått då alla variabler kan benämnas kategoriska och tillhörande nominalskalan. Nominalskalan är den lägsta skalnivån och har endast kriteriet att värden för variabeln ska kunna kategoriseras (Djurfeldt et al., 2010, s. 42). Typvärdet beskriver det vanligast förekommande värdet med andra ord de svarsalternativ för vilket som har flest observationer (a.a., s. 49).

Spridningsmått indikerar om variabelns värden är koncentrerade eller utspridda i förhållande till variabelns tyngdpunkt (a.a., s. 61). Djurfeldt et al. skriver att det saknas riktigt bra spridningsmått för variabler på nominalnivå och därför kommer dessa inte att presenteras (a.a., s. 50).

Tabell 1. Beskrivande statistik över samtliga variabler

Variabler	N	Min	Max	Typvärde
Beroende variabel				
<i>Cannabisbruk</i>	7929	1	2	1
Bakgrundsvariabler				
<i>Kön</i>	7665	1	2	1
<i>Ålder</i>	7842	1	2	1
<i>Härkomst</i>	7841	1	2	1
Oberoende variabler				
Anknytning				
<i>Vårdnadshavarnas disciplin</i>	6604	1	2	1
<i>Identifiering med vårdnadshavare</i>	7333	1	2	2
<i>Attityd till skolan</i>	7526	1	2	2
<i>Vårdnadshavarnas övervakning</i>	7377	1	2	1
<i>God kommunikation med vårdnadshavare</i>	7473	1	2	2
Åtagande				
<i>Utbildningsambitioner</i>	7704	1	2	1
<i>Rökning (tobak)</i>	7722	1	2	1
<i>Prestationsorientering</i>	7357	3	6	3
<i>Alkoholberusning</i>	7528	1	2	1
Delaktighet				
<i>Fritidsaktiviteter</i>	7602	1	2	1
<i>Fritidsgård/Träffpunkt</i>	7606	1	2	2
Övertygelse				
<i>Attityd till lagstiftning</i>	7531	1	2	1
<i>Attityd till regler</i>	7462	1	2	1
<i>Värderingar i linje med skola</i>	7464	1	2	1
Kontrollvariabler				
<i>Spänningssökande beteende</i>	7584	1	2	1
<i>Kamraters narkotikabruk</i>	7453	1	2	1

5.2 Del 2 Sambandsanalyser

Varje oberoende variabel i regressionsanalysen bör ha ett samband med den beroende variabeln. Med andra ord bör varje oberoende variabel, i denna studie, kunna förklara en del av variansen i ungdomars cannabisbruk i Stockholms stad. Denna del beskriver bivariata analyser vilket handlar om en analys av två variabler i taget i syfte att visa hur de är relaterade tillvarandra (Bryman, 2011, s. 326). Bryman (2011, s. 326) påpekar dock att det är viktigt att vara medveten om att analys av relationer mellan variabler inte handlar om orsak och verkan (kausalitet).

Chi2 användas då beroende variabeln ligger på ordinal- eller nominalskalnivå (Djurfeldt et al., 2010, s. 224). *Chi2* är inget sambandsmått utan anger endast om två variabler är oberoende eller beroende av varandra. Om det finns ett samband mellan två variabler är *Chi2* signifikant. Måttet för signifikans kallas för p-värde och anger i vilken grad uppmätta skillnader eller samband beror på slumpen (a.a., s. 186). P-värdet får som mest vara lika med 0,05 för att sambandet ska betraktas som statistisk signifikant (a.a.). Det är dock önskvärt att p-värdet understiger 0,05 eftersom slumpmässiga skillnader bör vara så små som möjligt (a.a.). I tabellerna betecknas signifikansnivå med stjärnor bredvid sambandsmålet. Ett högt *chi2*-värde betyder nödvändigtvis dock inte att vi funnit ett starkt samband mellan variablerna eftersom värdet tenderar att öka med antal observationer (a.a., s. 218). Av denna anledning redovisas inte värdet för *chi2* utan endast *chi2*-testets signifikansnivå.

Vid undersökning av enkla samband då minst en av variablerna befinner sig på nominalskalnivå används Cramer's V (Djurfeldt et al., 2010, s. 149). Cramer's V kan anta värden mellan 0 (inget samband) och 1 (perfekt samband). Med andra ord anger inte Cramer's V sambandets riktning vilket skiljer sig från de sambandsmått som kan anta värden mellan -1 (perfekt negativt samband) och 1 (perfekt positivt samband) (Djurfeldt et al., 2010, s. 148). Cramer's V är ett symmetriskt mått vilket innebär att värdet som måttet anger inte påverkas av vilken variabel som placeras som beroende och oberoende i statistiska program som SPSS.

Utöver samband redovisas även antal respondenter i procentsatser för varje svarkategori i de oberoende variablerna. För vissa variabler har namnet omformulerats något för att underlätta läsbarheten i förhållande till namn på svarkategorierna.

Tabell. 2. Sambandsanalyser mellan beroende variabel (cannabisbruk) och oberoende variabler. Andel observationer visas i procent för varje svarskategori.

Oberoende variabler	Använt cannabis (%)			Cramer's V
	Nej	Ja	Totalt	
Kön				0,04***
<i>Flicka</i>	43,3	7,5	50,8	
<i>Pojke</i>	40,6	8,6	49,2	
Ålder				0,19***
<i>< 17</i>	50,4	5,5	55,9	
<i>> 17</i>	33,4	10,7	44,1	
Härkomst				0,04***
<i>Bott i Sverige hela livet</i>	68,2	13,9	82,1	
<i>Inte bott i Sverige hela livet</i>	15,6	2,3	17,9	
Vårdnadshavares disciplin				0,12***
<i>Hög grad</i>	70	12,3	82,3	
<i>Låg grad</i>	13,1	4,7	17,7	
Vårdnadshavares övervakning				0,1***
<i>Hög grad</i>	78	14,4	92,4	
<i>Låg grad</i>	5,4	2,2	7,6	
Identifierar sig med vårdnadshavare				0,07***
<i>Hög grad</i>	18,7	5,1	23,8	
<i>Låg grad</i>	64,8	11,4	76,2	
Har god kommunikation med vårdnadshavare				0,09***
<i>God</i>	17,7	5,1	22,8	
<i>Svag</i>	65,9	11,4	77,2	
Attityd till skolan				0,11***
<i>Positiv</i>	25,7	7,3	33	
<i>Negativ</i>	57,9	9,1	67	
Utbildningsambitioner				0,26***
<i>Höga</i>	63,2	7,2	70,5	
<i>Låga</i>	20,3	9,2	29,5	
Prestationsorientering				0,03
<i>Hög</i>	31,8	5,2	37	
<i>Medelhög</i>	19,4	4,8	24,3	
<i>Medellåg</i>	14,7	2,7	17,4	
<i>Låg</i>	17,7	3,6	21,3	

Har druckit sig berusad				0,41***
<i>Ja</i>	32,6	15,6	48,2	
<i>Nej</i>	50,8	1	51,8	
Rökning (tobak)				0,49***
<i>Röker ej</i>	69,2	4,2	73,3	
<i>Röker</i>	14,3	12,4	26,7	
Befinner sig på fritidsgård/träffpunkt				0,01
<i>Ofta/Ibland</i>	16,2	3,3	19,5	
<i>Sällan/Aldrig</i>	67,4	13	80,5	
Ägna sig åt fritidsaktiviteter				0,07***
<i>Ofta/Ibland</i>	51,7	8,5	60,2	
<i>Sällan/Aldrig</i>	31,9	7,8	39,8	
Attityd till lagstiftning				0,25***
<i>Positiv</i>	75,1	11	86,1	
<i>Negativ</i>	8,4	5,5	13,9	
Attityd till regler				0,22***
<i>Positiv</i>	70,3	9,9	80,2	
<i>Negativ</i>	13,3	6,5	19,8	
Instämmer med skolans värderingar				0,11***
<i>Instämmer</i>	64	10,4	74,4	
<i>Instämmer inte</i>	19,5	6	25,5	
Spänningssökande beteende				0,27***
<i>Låg grad</i>	61,4	6,4	67,8	
<i>Hög grad</i>	22,3	9,9	32,2	
Har kamrater som brukar narkotika				0,32***
<i>Ja</i>	48,6	2,5	51	
<i>Nej</i>	35	14	49	

(chi2 test) * p <0,05, ** p <0,01, *** p <0,001

Den variabel som har det starkaste sambandet med cannabisbruk är rökning av tobak (0,49) vilket kan tolkas som ett medelstarkt samband. Detta indikerar att ungdomar som använder cannabis även i en viss utsträckning röker tobak. Det näst största sambandet till cannabisbruk visas för ungdomar som brukar dricka sig berusade (0,41) vilket också kan tolkas som ett

mellanstarkt samband. Något svagare är det tredje starkaste sambandet till bruk av cannabis som visar att det finns ett svagt samband (0,32) mellan ungdomars cannabisbruk och att ha kamrater som brukar narkotika. Svaga samband observeras också mellan ungdomars cannabisbruk och spänningssökande beteende (0,27), utbildningsambitioner (0,26), en negativ attityd till lagstiftning (0,25) samt negativ attityd till regler (0,22).

Att ofta befinna sig på fritidsgård eller annan ”träffpunkt” visar ett ytterst svagt samband (0,01) med ungdomars cannabisbruk. Likaså visar prestationsorientering ett mycket lågt värde på Cramer’s V (0,03). Dessa två variablen har uteslutits eftersom variablerna, enligt chi2 testet, inte visar ha ett samband till ungdomars cannabisbruk. Genom detta undviks även specifikationsfel vilket kommer diskuteras senare i detta kapitel.

Tabell 2 visar tydligt att det sammantaget är långt fler ungdomar som aldrig brukat cannabis i jämförelse med gruppen som brukat cannabis. Skillnaderna mellan pojkars och flickors cannabisbruk visar sig i överlag vara relativt små. Sambandet mellan individens könstillhörighet och cannabisbruk är mycket svagt (0,04). Ett mycket svagt samband (0,04) observeras även för variabeln ”Härkomst” och ungdomars självrapporterade cannabisbruk. Det är dock långt fler respondenter som bott i Sverige hela sina liv i jämförelse med den andra gruppen. Detta innebär att respondenter som bott i Sverige hela sina liv är överrepresenterade och extremvärden riskerar därför i högre grad att påverka gruppen med färre antal respondenter (gruppen med respondenter som inte bott i Sverige hela sina liv). Risken för detta minimeras dock på grund av att storleken på urvalet är så pass stort. Av bakgrundsvariablerna observeras det starkaste sambandet mellan ungdomars åldersgrupp (0,19) vilket dock fortfarande är ett mycket svagt samband.

Variabler som anger anknytning till vårdnadshavare; vårdnadshavares disciplin (0,12), vårdnadshavares övervakning (0,1), att ha vårdnadshavare som förebild (0,07), god kommunikation med vårdnadshavare (0,09) visar alla mycket svaga samband. Detta skulle kunna tolkas som en indikation på att anknytning till vårdnadshavare varken är betydande risk- respektive skyddsfaktor för ungdomars cannabisbruk. Mycket svaga samband visades även för attityd till skolan (0,11), att ägna sig åt fritidsaktiviteter (0,07) och att instämma med skolans värderingar (0,11).

Resultatet från sambandsanalyserna indikerar generellt att variablernas samband varierar i styrka från att vara medelstarkt till mycket svagt. De starkaste sambanden visades för rökning av tobak och alkoholberusning som tillhör sociala bandteorins element ”åtagande” samt för kontrollvariablerna. Det är dock angeläget att undersöka om samband som observerats i denna bivariata analys är så kallade skensamband. Därför krävs ett kraftfullare

analysverktyg som är välanpassligt för vår data. Verkligheten är dock mycket komplex och i samhällsvetenskapliga studier är det därför allt som oftast inte lämpligt att uttala sig om kausalitet, med andra ord bestämda orsakssamband. Men det går att utifrån olika faktorer att se vilka individer som har en relativt större statistisk risk för ett visst handlande (Sarnecki, 2009, s. 135), i denna studie att ha använt cannabis. För att undersöka detta används logistisk regressionsanalys.

5.3 Del. 3 Logistisk regressionsanalys

Logistisk regressionsanalys används då den beroende variabeln är binär (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 125). Det finns dock vidareutvecklingar; multinominal och ordinal logistisk regression där den beroende variabeln tillåts anta fler än två värden (a.a., s. 146). Denna studie använder dock binär logistisk regression och då logistisk regression omnämns avses den typen av analysmetod.

En fördel med logistisk regressionsanalys är att relationen mellan de oberoende variablerna och den beroende variabeln inte behöver vara linjär, utan metoden fångar även upp kurvlinjära samband (Edling & Hedström, 2003, s. 180). Ytterligare en fördel är att de matematiska förutsättningarna inte är lika strikta eftersom den beroende variabeln är binär (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 125). Detta medför att logistisk regression är mer tillåtande för snedfördelade data och har inte samma krav på normalitet i residualerna som annars kan leda till heteroskedasticitet (a.a.). Heteroskedasticitet medför att skattningarna inte är de mest effektiva eftersom större vikt läggs vid skattningar med större felvarians samt att standardfelets storlek ofta underskattas (Edling & Hedström, 2003, s. 163-164). I samhällsvetenskapliga studier, inte minst kriminologiska studier, är möjligheten att hantera snedfördelade data fördelaktigt då man ofta undersöker mer ovanliga händelser. I denna studie är det exempelvis betydligt fler respondenter i gruppen som uppger att de aldrig använt cannabis.

I logistiska regressionsanalyser redovisas resultatet i oddskvoter (*eng. odds ratio*) som erhålls genom att exponentiera den logistiska regressionskoefficienten (Edling & Hedström, 2003, s. 184). Edling och Hedström (2003, s. 184-185) skriver att när det gäller ovanliga händelser kan man tala om oddskvoter som relativa risker vilket med andra ord kan beskrivas som kvoten mellan sannolikheten före och efter förändringen i den oberoende variabeln. Barmark och Djurfeldt (2009, s. 146) skriver att skillnaden är liten mellan odds och

sannolikhet då sannolikheten för en händelse är mindre än 10%. Edling och Hedström (2003, s. 184) menar att det inte är ovanligt att sammankoppla odds, sannolikhet och risk som ett och samma begrepp. Det är dock viktigt att påpeka att oddskvoten inte mäter sannolikheten för att något ska inträffa. Oddskvoten anger den procentuella förändringen i oddset som uppstår när den oberoende variabeln förändras en enhet och övriga variabler konstanthålls (a.a., s. 184). Oddskvoterna uttrycks i tal som kan anta ett värde från 0 och uppåt. En oddskvot som överstiger 1 indikerar att oddset ökar, med andra ord en större risk jämfört med referensgruppen och ett positivt samband (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 131). En oddskvot under 1 betyder att oddset minskar, med andra ord en mindre risk jämfört med referensgruppen och ett negativt samband (a.a.). Ju närmare värde 1 oddskvoten visar desto svagare samband (a.a.). För att illustrera hur oddskvoter tolkas kan man något förenklat säga att en oddskvot på till exempel 1,8 för en grupp kan tolkas som att risken är 80% högre för denna grupp i jämförelse med referensgruppen. I tolkningen av den logistiska regressionsanalysen kommer det procentuella oddset att använda cannabis i jämförelse med referensgruppen att presenteras.

I den linjära regressionsanalysen används determinationskoefficienten, som betecknas R^2 , för att undersöka hur stor andel av den totala variationen i den beroende variabeln som kan förklaras med de oberoende variablerna. I den logistiska regressionsanalysen är dock inte determinationskoefficienten tillämplig, istället finns det olika typer av pseudo R^2 (Edling & Hedström, 2003, s. 192). I denna studie har vi valt att använda Nagelkerkes R^2 då Barmark och Djurfeldt (2009, s. 132) skriver att Nagelkerkes R^2 i högst utsträckning är analogt med determinationskoefficienten. Nagelkerkes R^2 utläses i procent och kan variera mellan värde 0 och 1 (Edling & Hedström, 2003, s. 95). Nagelkerkes R^2 kan tolkas som ett mått på den andel av den totala informationsmängden i materialet som fångas av modellen (Barmark & Djurfeldt, 2009, s. 132).

Både den linjära regressionsanalysen och logistisk regressionsanalys förutsätter oberoende variabler på någon av de högre skalnivåerna (kvot eller intervallskalnivå). Alla oberoende variabler befinner sig dock, i sitt ursprungliga format, på antingen ordinal- eller nominalskalnivå. För att de oberoende variabler som ska kunna tillämpas i den logistiska regressionen har därför dummyvariabler konstruerats (Edling & Hedström, 2003, s. 102). Dummyvariabler skapar möjligheten att använda ordinal- och nominalskalvariabler i regressionsanalyser och kan förklaras som dikotoma variabler vilka används som oberoende variabler i en regressionsanalys (a.a.).

Den logistiska regressionsanalysen har genomförts blockvis i syfte att undersöka i vilken utsträckning variablerna i studien påverkar och/eller samvarierar med varandra. Djurfeldt (2009, s. 123) skriver att detta tillvägagångssätt är möjligt då man utgår från en teoretisk modell vilket i denna studie är Hirschis teori om sociala band. Genom att stegvis införa olika block av oberoende variabler i den logistiska regressionsanalysen kan även resultatet studeras genom att jämföra värden på Nagelkerkes R2.

I den logistiska regressionsanalysen används 95 % konfidensintervall avrundat till två decimaler. I tabellen betecknas konfidensintervall som KI och anger felmarginalens avgränsningar neråt och uppåt (Djurfeldt et al., 2010, s. 117).

Som tidigare nämnt kan det ifrågasättas om Stockholmsenkäten är en totalundersökning eller inte. Detta på grund av att alla skolor inte deltagit. Denna fråga påverkar hur signifikansen ska tolkas. På grund av att alla skolor inte deltagit har vi, i denna studie, valt att ta hänsyn till signifikansnivån för uppmätta värden. Signifikans kan även användas som ett deskriptivt mått på hur starka samband anses vara. De variabler som inte är signifikanta bedöms som påverkade av andra variabler i modellen med större effekt. De variabler som inte är signifikanta kommer därför inte att presenteras och diskuteras. I tabellen betecknas signifikansnivån med stjärnor bredvid oddskvoterna.

Tabell 4. Logistisk regressionsanalys av ungdomars självrapporterade cannabisbruk och oberoende variabler.

Oberoende variabler	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	Oddskvot	KI	Oddskvot	KI	Oddskvot	KI
<i>Kön</i>	1,276***	1,13-1,45	1,753***	1,45-2,13	1,534***	1,25-1,88
<i>Ålder</i>	2,983***	2,62-3,4	1,963***	1,6-2,41	2,115***	1,7-2,63
<i>Härkomst</i>	0,705***	0,59-0,84	1,086	0,83-1,43	1,099	0,82-1,47
<i>Vårdnadshavarnas disciplin</i>			1,096	0,88-1,37	1,148	0,91-1,45
<i>Attityd till skolan</i>			0,813*	0,67-0,99	0,878	0,71-1,1
<i>Identifiering med vårdnadshavare</i>			0,84	0,68-1,04	0,893	0,71-1,12
<i>God kommunikation med vårdnadshavare</i>			0,922	0,74-1,15	0,956	0,76-1,21

<i>Vårdnadshavarnas övervakning</i>		1,264	0,92-1,73	1,148	0,83-1,59
<i>Utbildningsambitioner</i>		1,356**	1,1-1,66	1,179	0,96-1,46
<i>Rökning (tobak)</i>		5,108***	4,18-6,24	4,658***	3,77-5,76
<i>Alkoholberusning</i>		8,425***	6,1-11,62	6,738***	4,84-9,38
<i>Fritidsaktiviteter</i>		1,08	0,89-1,3	1,055	0,87-1,29
<i>Attityd till lagstiftning</i>		1,913***	1,53-2,39	1,825***	1,44-2,31
<i>Attityd till regler</i>		1,59***	1,28-1,97	1,202	0,95-1,53
<i>Värderingar i linje med skola</i>		1,167	0,95-1,44	1,059	0,85-1,32
<i>Spänningssökande beteende</i>				1,869***	1,5-2,32
<i>Kamraters narkotikabruk</i>				4,114***	3,27-5,18
Nagelkerke R2	0,07	0,46		0,51	
N	7472	4784		4666	

* p <0,05, ** p <0,01, *** p <0,001

Modell 1. Bakgrundsvariabler

I den första modellen inkluderas enbart bakgrundsvariabler. Oddset för att använda cannabis är större för pojkar jämfört med flickor (Oddsquotient (OR) 1,276). Oddset att använda cannabis är 28% högre för pojkar än för flickor. För ungdomar som är 17 år eller äldre ökar oddset att använda cannabis med 198% (OR 2,983) än för ungdomar som är yngre än 17 år. För ungdomar som inte har bott i Sverige i hela sina liv minskar oddset för att använda cannabis jämfört med ungdomar som bott i Sverige hela sina liv vilka tillhör referensgruppen (OR 0,705). Oddset för cannabisanvändning är 29% högre för de ungdomar som bott i Sverige i hela sina liv.

Resultatet i denna modell indikerar att ålder är den faktor av bakgrundsvariablerna som påverkar om ungdomar använt cannabis mest. Både könstillhörighet och att ha varit bosatt i Sverige i hela sitt liv påverkar inte oddset att använda cannabis i en betydande utsträckning.

Alla resultaten i denna modell är statistisk signifikanta. Nagelkerkes R2 visar att tillsammans fångar bakgrundsfaktorerna endast upp 7% av variationen i ungdomars cannabisbruk.

Modell 2. Sociala band

I den andra modellen analyseras variabler från sociala bandteorin med kontroll för bakgrundsvariablerna. Att dricka sig berusad och att röka tobak visar de högsta oddsen för användning av cannabis av variablerna i denna modell. Detta resultat överensstämmer med sambandsanalyserna där dessa två variabler visade ha starkast samband med cannabisbruk. Oddset för att använda cannabis är 743% (OR 8,425) högre för ungdomar som dricker sig berusade, respektive en högre odds att använda cannabis med 411% (OR 5,108) för ungdomar som röker tobak i jämförelse med grupperna som inte har dessa konsumtionsmönster.

När variablerna från sociala bandteorin inkluderas i denna modell utläses fortfarande ett större odds att använda cannabis för pojkar jämfört med flickor (OR 1,753). Oddset att använda cannabis om man är pojke har ökat jämfört med föregående modell med 47%. Sambandet kan dock fortfarande tolkas som svagt. Däremot är oddset mindre för att använda cannabis för ungdomar som är 17 år eller äldre i denna modell än i modell 1 (OR 1,963). Oddset har minskat med 102% i jämförelse med föregående modell med enbart bakgrundsvariabler. Detta tyder på att sambandet påverkas av de oberoende variabler som tillfördes i denna modell.

Variabeln ”Härkomst” visar i denna modell inte vara signifikant. Denna variabel har i jämförelse med tidigare modell gått från att vara signifikant till ej signifikant. Detta kan tolkas som att variabler som tillförts i denna modell har större samband med den beroende variabeln.

Resultatet indikerar att oddset för att använda cannabis är 36% (OR 1,356) högre för ungdomar som har låga utbildningsambitioner. Däremot visar resultatet att oddset för att ha använt cannabis minskar med 19% (OR 0,813) för ungdomar som har en negativ attityd till skolan. Båda dessa variablers oddskvoter indikerar mycket svaga samband där det förstnämnda är positivt och det sistnämnda är negativt. Två mått tillhörande sociala bandteorins element ”övertygelse” är i denna modell signifikanta. Negativ attityd till lagstiftningen ökar oddset för att använda cannabis med 91% (OR 1,913) respektive negativ attityd till regler som ökar detta odds med 59% (OR 1,59) i jämförelse med referensgruppen.

Övriga variabler i denna modell är inte signifikanta. Nagelkerkes R2 indikerar att modellens förklaringsförmåga uppgår till 46%. Detta kan tolkas som att variabler som tillförts i hög grad bidrar till att förklara ungdomars cannabisbruk i jämförelse med modell 1.

Modell 3. Samtliga variabler

I den tredje modellen inkluderas även kontrollvariabler tillsammans med bakgrundsvariabler och variabler tillhörande Hirshis sociala bandteori. Oddset för att ha brukat cannabis om man är pojke jämfört med om man är flicka är relativt oförändrat med andra ord är oddset fortfarande högre för pojkar än för flickor (OR 1,534). I jämförelse med modell två har oddset endast minskat med 20%. Detta indikerar att pojkar använder cannabis i något högre utsträckning än flickor oavsett värden på övriga variabler men sambandet kan tolkas som relativt svagt. Även oddset för att ha använt cannabis för ungdomar som är 17 år eller äldre är i stort sett oförändrat då kontrollvariablerna tillförs (OR 2,115). Ålder visar med andra ord fortfarande ett relativt tydligt samband till ungdomars cannabisbruk.

Variablerna ”Attityd till skolan”, ”Utbildningsambitioner” och ”Attityd till regler” är inte längre signifikanta i denna modell vilket kan tolkas som en indikation på att kontrollvariablerna som i denna modell tillförts har ett starkare samband med den beroende variabeln. Däremot är oddset för att ha använt cannabis om man har en negativ attityd till lagstiftningen i stort sett oförändrat i denna modell (OR 1,825). Oddset att använda cannabis är 83% högre för ungdomar som har en negativ attityd till lagstiftningen. Kontrollvariablerna har med andra ord endast påverkat en minskning av oddset med 8% vilket kan tyda på att variabeln har ett relativt självständigt samband med beroende variabeln.

De ungdomar som röker tobak har ett 366% (OR 4,658) högre odds för att använda cannabis jämfört med referensgruppen som inte röker tobak. Dock har oddset minskat i jämförelse med modell 2 men är fortfarande en av de faktorer som i störst utsträckning ökar risken för cannabisbruk. Liknande trend kan utläsas för variabeln ”Alkoholberusning”. Att dricka sig berusad är dock fortfarande den faktor som visar det största oddset för att ha brukat cannabis av modellens variabler (OR 6,738). För ungdomar som dricker sig berusade visas i denna modell ett odds för att använda cannabis som är 574% högre än för ungdomar som inte dricker sig berusade. Sammanfattningsvis har kontrollvariablerna påverkat oddset för både variabeln ”Rökning (tobak)” och variabeln ”Alkoholberusning”.

Kontrollvariabeln som anger spänningssökande beteende visar ett större odds att använda cannabis för de som har den typen av beteendemönster (OR 1,869). Oddset att använda cannabis är 87% högre för de ungdomar som har ett spänningssökande beteende än de ungdomar som tillhör referensgruppen. Detta kan tolkas som att spänningssökande beteende har ett samband med att använda cannabis men sambandets styrka kan diskuteras som angränsande från svagt till tydligt. Den andra kontrollvariabeln, ”Kamraters

narkotikabruk”, visar ett betydligt starkare samband med den beroende variabeln. De ungdomar som har kamrater som använder narkotika har ett 311% (OR 4,114) högre odds att använda cannabis i jämförelse med de ungdomar som inte har kamrater som använder narkotika. Att ha kamrater som använder narkotika kan därför identifieras som en av de faktorer som mest ökar oddset för cannabisbruk av de faktorer som variablerna i modellen representerar.

Övriga variabler i modellen är inte signifikanta. Nagelkerkes R² visar att modellens förklaringskraft uppgår till 51% vilket tyder på att modellen förklarar 5% mer än modell 2.

5.4 Del 4 Regressionsdiagnostik

Regressionsdiagnostik används för att avgöra om den använda analysmodellen beskriver den data som behandlats på ett korrekt vis (Edling & Hedström, 2003, s. 139).

Regressionsdiagnostik ger, med andra ord, underlag för att bedöma om analysmodellen kan besvara frågeställningar och hypoteser som är centrala för studien (a.a.) Om inte, bör en annan modell istället användas (a.a.). Olika problem som existerar kan dock ibland åtgärdas. Vi har valt att använda regressionsdiagnostik som berör specifikationsfel, multikollinearitet, interaktion samt ”outliers” och inflytelserika fall.

Specifikationsfel

Att inkludera variabler som inte har något samband med den beroende variabeln kan orsaka feltolkningar av resultat i regressionsmodeller (Edling & Hedström, 2003, s. 142). Detta kallas för specifikationsfel. Specifikationsfel kan vara av två typer; (1) att variabler som inte är relevanta inkluderats i modellen eller (2) att variabler som är relevanta har utelämnats (a.a., s. 141). Det är av självklarhet oftast lättare att upptäcka specifikationsfel av typ 1 vilket är den typ av specifikationsfel som vi fokuserat på.

I de bivariata analyserna i del 2 visade resultatet att endast två variabler inte hade ett signifikant samband med den beroende variabeln. Den ena variabeln anger om respondenten ofta eller ibland befinner sig på fritidsgård eller ”träffpunkt” och den andra variabeln anger om individen har en låg grad av prestationsorientering. Värdet på Cramer’s V visade för båda variablerna även ett lågt värde vilket kan tolkas som att även om sambandet för båda variablerna skulle varit signifikant vore sambanden för dessa mycket svaga. Detta ifrågasätter om det är lämpligt att inkludera dessa variabler i den multivariata analysen eftersom de kan

påverka skattningar för övriga de variabelnas samband med den beroende variabeln. Vi valde därför att exkludera de två variabler där inte ett signifikant samband kunde fastställas till den beroende variabeln i syfte att undvika specifikationsfel av typ 1.

Begreppet ”träffpunkt” som används i frågan som den ena variabeln är kopplad till kan även anses något diffust och ha flera betydelser som skiljer sig mellan respondenter. Även detta är gör att variabelns lämplighet i analysen kan diskuteras och var ett ytterligare argument för variabelns exkludering.

Multikollinearitet

Multikollinearitet uppstår då flera oberoende variabler starkt korrelerar med varandra (Djurfeldt, 2009a, s. 112). Detta är problematiskt för estimatens tillförlitlighet (a.a.). Parvisa korrelationer mellan oberoende variabler kan lätt upptäckas genom en korrelationsmatris (a.a., s. 113). Dock syns inte alltid problematiska korrelationer i korrelationsmatriser och därför används ytterligare verktyg för kollinearitetsdiagnostik (a.a.). Vidare är två användbara mått är tolerans- och VIF-faktorerna (a.a., s. 114).

För att undersöka om multikollinearitet föreligger studerades en korrelationsmatris över samtliga variabler. Värderna på korrelationskoefficienten som överstiger 0,7 indikerar att korrelationen är problematiskt och kan orsaka multikollinearitet (Djurfeldt, 2009a, s. 113). Ingen av variabler visade dock ett värde på korrelationskoefficienten över 0,7. SPSS erbjuder dock inte mått på tolerans- eller VIF-faktorerna vid logistisk regression och därför har möjligheterna till att undersöka dessa begränsats.

Interaktion

En interaktionseffekt uppstår då en oberoende variabels effekt beror på värdet av en annan oberoende variabel (Edling & Hedström, 2003, s. 149). När interaktion föreligger är det lätt att vilseledas till att tro att ingen av de interagerande variabelerna har någon effekt på den beroende variabeln (Allison, 1999, s. 68). Interaktionseffekter kan undersökas genom att inkludera en variabel som är produkten av två interagerande variabler (Edling & Hedström, 2003, s. 149). Om interaktionseffekt föreligger blir interaktionsvariabeln signifikant. Ett tillvägagångssätt för att åtgärda denna typ av problem är att utesluta en av de två variabler som interagerar med varandra. Att välja att exkludera variabler kan dock leda till specifikationsfel av typ 2.

De variabler som har misstänkts kunna vara interagerade med varandra har testats genom att skapa interaktionsvariabler. Variablerna ”Attityd till skolan” och

”Utbildningsambitioner” testades eftersom ungdomars attityd till skolan kan påverka deras ambition till utbildning. Detta kan även förklaras genom att hänvisa till de frågor i enkäten som variablerna är kopplade till. Med andra ord; det kan vara sannolikt att de ungdomar som tycker skolan känns meningslös även är de ungdomar som skolkar. Även variablerna ”Attityd till regler” och ”Attityd till lagstiftning” har testats. Detta eftersom att ungdomar som åkt fast för polis kan misstänkas även vara ungdomar som struntar i regler. Ingen av de interaktionsvariabler som skapades blev signifikant vilket indikerar att interaktionseffekter sannolikt inte förekommer i analysmodellen (Allison, 1999, s. 167).

”Outliers” och inflytelserika fall

De observationer som med stor påtaglighet skiljer sig från övriga observationer kallas för *outliers*, eller på svenska; ”uteliggare” (Edling & Hedström, 2003, s. 168). Outliers definieras vanligtvis utifrån residualerna. Om dessa observationer även har en betydande påverkan på regressionsanalysens resultat kan de räknas som inflytelserika fall och bör uppmärksammas och eventuellt åtgärdas (a.a.). Outliers är med andra ord inte alltid inflytelserika utan kan ibland endast räknas som extrema fall. Problemen uppstår när få inflytelserika fall påverkar regressionsmodellen på ett sådant sätt att resultatet inte speglar majoriteten av de övriga värdena (a.a., s. 169). Vid bedömning om en outlier är inflytelserik eller inte kan vissa observationer uteslutas i analysen för att sedan åter granska uppmätta värden. Ett användbart inflytelsemått kallas *dfbeta* (a.a., s. 170).

I den logistiska regressionsanalysen identifierades 81 stycken outliers. För att bedöma om dessa kan räknas som inflytelserika fall har riktlinjer för *dfbeta*-värden varit värden större än 1 och mindre än -1 (Edling & Hedström, 2003, s. 170). Dock närmade sig ingen av observationerna de kritiska gränserna för att bedömas som inflytelserika.

6. Diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka faktorer som påverkar om ungdomar i Stockholms stad använder cannabis eller inte. För detta har Stockholmsenkäten använts som empiriskt underlag. Hirschis sociala bandteori har varit den teoretiska utgångspunkten i studien och inkluderade variabler tillhörande Hirschis teori har därför fått störst utrymme i analysen. Även bakgrundsfaktorer samt spänningssökande beteende och kamraters narkotikabruk inkluderades. Teorin om sociala band grundades på en undersökning av självdeklarerad brottslighet hos skolungdomar i USA i mitten på 1960-talet (Hirschi, 1969, s. 39-40). Stockholmsenkäten kan anses vara en liknande undersökning av svenska skolungdomar i Stockholms stad.

Sammantaget överensstämmer inte resultatet i denna studie fullständigt med tidigare forskning om ungdomars cannabisbruk. Teorin om sociala band får delvis stöd enligt studiens resultat. Hirschis teori benämner sociala band i elementet ”Anknytning” som de viktigaste för individens konformitet. I denna studie kan påverkan av de faktorer som representerar dessa sociala band dock inte enligt resultatet uteslutas som beroende av slumpen.

Resultatet pekar på att berusningsdrickande och rökning av tobak är de största riskfaktorerna för ungdomars cannabisbruk. Dessa resultat stödjer Hirschis teori då han menar att ungdomar som engagerar sig i så kallade ”vuxenaktiviteter” som alkoholberusning och tobaksrökning påverkar brottsligt beteende. Kopplat till sociala bandteorin kan sambandet mellan ”vuxenaktiviteter” och cannabisbruk tolkas som att ungdomar som använt cannabis söker en typ av status som vuxen och vill stå i opposition till vuxenvärlden (Hirschi, 1969, s. 166). Enligt teorin om sociala band är dock sannolikheten större att de ungdomar som anser sig ha rätt att röka tobak och dricka sig berusad även har använt cannabis i jämförelse med ungdomar som inte anser sig ha rätt till sådana ”vuxenaktiviteter” (a.a.). En tolkning är därför att ungdomar som använt cannabis inte sällan även brukar dricka sig berusade och/eller röker tobak. En försiktig tolkning är att cannabis inte sällan används i miljöer där även alkohol och tobaksrökning förekommer. Sammantaget kan resultatet tolkas som en indikation på att ungdomars förtäring av tobak (rökning) och alkoholberusning bland unga har en betydande roll kopplat till om de använder cannabis eller inte. Denna studiers resultat överensstämmer med tidigare internationell och nationell forskning som tydligt pekat på att alkohol respektive tobaksrökning är riskfaktorer för användning av cannabis bland unga (Anderberg & Dahlberg, 2015; Balka et al., 1999; Berge et al., 2014; Carlin et al., 2008; Choquet et al., 2008; Rødner,

2007; Stenbacka, 2008). Stockholms stads årsrapport (2014, s. 5) redovisar att ungdomar använder mindre alkohol och tobak än tidigare vilket kan tolkas som positivt vid antagandet att både tobak och alkohol är riskfaktorer för att använda cannabis. Resultatet i denna studie som illustrerar samband mellan alkoholbersusning, rökning av tobak och att ha använt cannabis tyder på att det inte sällan är samma riskgrupper för dessa typer av vanor, vilket betyder att breda strategier inom förebyggande arbete som inriktas på dessa tre faktorer möjligen skulle kunna vara framgångsrik.

Resultatet visar också att en negativ attityd till lagstiftningen har ett samband med att ha använt cannabis, vilket kan liknas med resultat från tidigare forskning som pekat på att ungdomars brottsliga beteende har ett samband med cannabisbruk (Chabrol et al., 2010; Chapman, et al., 2014; Choquet et al., 2008; Stenbacka, 2003). Även Hirschi fann detta samband. Denna riskfaktor tillhör, i sociala bandteorin, elementet ”övertygelse” som utmärker sig gentemot de tre övriga elementen genom att inkludera en attitydmässig aspekt. Hirschi menar att attityder gentemot regler och lagstiftning inte förändras och påverkas av personer i nära anknytning till individen (Hirschi, 1969, s. 204). Om man dock utgår från att Hirschis antagande inte stämmer, med andra ord att attityder till viss del formas i ett socialt samspel med personer i individens närhet, kan även ungdomars cannabisbruk kopplas till studiens resultat om effekten av kamraters narkotikabruk på individens eget bruk av cannabis. Eftersom det är illegalt att använda cannabis är det inte förvånande att de personer som uppgivit att de använt cannabis även inte stödjer värderingar i linje med konventionella regler och lagstiftning. Det är dock möjligt att attityder som inte går i linje med lagstiftning kan uppstå hos individen först efter att denne använt cannabis.

Resultatet i denna studie visar att cannabisbruk i högre utsträckning förekommer bland pojkar som tillhör gruppen äldre ungdomar vilket får stöd av tidigare forskning (Berge et al., 2014; ter Bogt et al., 2014; Butters, 2004; Carlin et al., 2008; Chabrol et al., 2010; Danielson et al., 2012; King et al., 2015; Muro i Rodríguez, 2015). Ungdomars kön, ålder och härkomst tycks dock ha en sammanlagd begränsad förklaringskraft till om ungdomar använt cannabis.

I denna studie är ålder är den enda av bakgrundsfaktorerna som visar ett tydligt samband med att ha använt cannabis. Ungdomar som är 17 år eller äldre har en relativt högre risk att ha använt cannabis än ungdomar som är yngre än 17 år. En alternativ tolkning av skillnaderna i cannabisanvändning mellan åldersgrupperna kan vara att ungdomar som är minst 18 år tillhör den äldre gruppen. En möjlig slutsats är därför att för dessa ungdomar är alkoholbruk och tobaksrökning inte olagligt, samtidigt som dessa är de två största riskfaktorerna för cannabisbruk enligt resultatet i denna studie. Detta skulle kunna innebära att

gruppen med äldre ungdomar tillåts ha fler tillfällen att i högre utsträckning vistas i miljöer där riskfaktorer för cannabisbruk är närvarande. Enligt denna tolkning förklaras med andra ord att skillnaderna i cannabisbruk mellan de olika åldersgrupperna till stor del med skillnader i tillfällesstruktur. Hirschis sociala bandteori kan dock inte ställas mot resultat om betydelsen av ålder eftersom Hirschis studie involverade ett mer begränsat åldersspann jämfört med Stockholmsenkäten.

Resultatet i vår studie fastställer att fler pojkar än flickor har använt cannabis. Detta är inte förvånande i förhållande till majoriteten av forskningsresultat som illustrerar skillnader i brottsligt beteende mellan könen (*eng. gender gap*) (Davies, 2011, s. 20). Resultat i denna studie visar det sammanlagda cannabisbruket hos pojkar respektive flickor oberoende vilket stadsdelsområde respondenten bor i. Dock varierar skillnaderna mellan pojkar och flickors cannabisbruk förhållandevis mycket mellan stadsdelsområden enligt Stockholms stads årsrapport från 2014 (Stockholms stad, 2014, s. 61-68). Denna studie kan därför inte förklara varför fler flickor än pojkar använt cannabis i årskurs 9 i Farsta och flickor i årskurs 2 i gymnasiet i Hägersten-Liljeholmen vilket är statistik som beskrevs i det inledande kapitlets avsnitt om skillnader mellan pojkar och flickors cannabisbruk (a.a.). Hirschis sociala bandteori kan inte ställas mot resultat om betydelsen av könstillhörighet. Detta eftersom Hirschis studie enbart involverade pojkar till skillnad från Stockholmsenkäten.

Kamraters narkotikabruk är en betydande riskfaktor för ungdomars cannabisbruk både enligt tidigare forskning (Balka et al., 1999; van den Brink et al., 2013; Best et al., 2005; Butters, 2004; Jordan & Kuntsche, 2006; King et al., 2015) och denna studie. Resultatet i denna studie visar att ungdomar som har kamrater som brukar narkotika har en relativ risk att ha använt cannabis som är mycket större jämfört med de ungdomar som inte använt cannabis. Detta kan tolkas som en möjlig indikation på att bruk av cannabis är socialt inlärt vilket därmed skulle belysa den ofta omnämna kritiken som riktats mot Hirschis teori. Denna kritik handlar, som tidigare nämnt, om sociala bandteorins svårigheter att förklara att ungdomar som har starka band till brottsliga kamrater löper stor risk att själva vara brottsliga (Akers & Sellers, 2012, s. 120). Hirschi hävdade dock att ungdomar som har höga investeringar i konventionella livsmål och därmed torde kunna antas ha konventionella attityder och värderingar inte har brottsliga kamrater, samt att brottsliga individer inte är kapabla till att knyta starka band till andra (Hirschi, 1969, s. 159). En tolkning med utgångspunkt i sociala bandteorin är därför att personer som har brukat cannabis har en avsaknad av förmåga att knyta starka band till andra personer (a.a.). Sambandet, som visas i denna studie, mellan brottsliga kamrater och att ha använt cannabis skulle därför kunna förklaras genom att de som

har använt cannabis har låga investeringar i konventionella mål. Det bör dock påpekas att det inte med säkerhet utifrån denna studies resultat går att fastställa om kamraters narkotikabruk påverkar individens eget bruk av cannabis, eller om individen skaffar kamrater som brukar narkotika först efter att denne börjat använda cannabis. Vid antagande om det förstnämnda alternativet kan resultatet påstås gå i linje med Sutherlands teori (1939) om att brottsligt beteende är socialt inlärt. En tolkning av denna studies resultat är därför att kamrater som brukar narkotika påverkar individen att både påbörja och utveckla ett cannabisbruk. Detta genom att attityder gentemot cannabis och förtäringstekniker samt upplevelsebaserad kunskap om cannabis vid användning lärs in av personer i individens närmsta umgängeskrets.

Ungdomar som har ett spänningssökande beteende har, enligt denna studies resultat, en högre risk att ha brukat cannabis i jämförelse med ungdomar som inte har den typen av beteende. Detta resultat stöds av tidigare forskning (Arora & Dubey, 2008; Black & Satinder, 1984; Pedersen, 1991; Muro i Rodríguez, 2015). En tolkning är att ungdomar som har en föreställning om cannabis som en farlig och förbjuden substans frestas att använda cannabis. Därmed kan det argumenteras för att dessa individer torde löpa en högre risk att både påbörja och utveckla ett cannabisbruk.

Sammanfattningsvis kan resultatet i denna studie även tolkas som en överskådlig illustration av ungdomar i Stockholms stad vilka använt eller använder cannabis. Enligt denna studies resultat är dessa inte sällan ungdomar som är minst 17 år vilka dricker sig berusade och röker tobak. Dessa ungdomar är oftast pojkar men heller inte sällan flickor. De kan ha en del spänningssökande egenskaper vilket innebär att de attraheras av att sysselsätta sig med aktiviteter som ger spänning även om dessa är förbjudna. Dessa ungdomar kan även ha en negativ attityd till regelverk vilket innebär att de även kan ha åkt fast för polis. Ungdomar som använder eller har använt cannabis har ofta även vänner som använder narkotiska preparat. Dessa ungdomar har sällan påtagligt låga utbildningsambitioner eller skolkar i hög utsträckning.

6.1 Begränsningar

Kvantitativ metod är begränsad i den mening att det inte går att undersöka varför vissa variabler visar starka respektive låga samband. Det är även inte möjligt att dra slutsatser om när de olika faktorerna infaller i tid eftersom denna studie är en tvärsnittsundersökning. Det går heller inte att bestämma orsaksriktningen mellan beroende variabel och oberoende

variabler vilket kan innebära vissa feltolkningar. Denna studies teoretiska grund förespråkar dock att svaga sociala band föregår brottsligt beteende vilket har fungerat som utgångspunkt i tolkning av resultatet.

Stockholmsenkäten har fungerat som denna studies empiriska underlag vilket begränsar studiens geografiska generaliserbarhet då enkäten endast besvaras av respondenter som går i skola i Stockholms stad. Eftersom denna studie använder sekundärdata begränsas även möjligheten att använda alla mått i Hirschi teori. Majoriteten av de mått som saknas tillhör elementet ”delaktighet”. Dessa är andelen spenderad tid för läsläsning och tid spenderad med vårdnadshavare och kamrater samt individens nöjen och om denne har ett deltidsarbete. Endast hur ofta individen befinner sig på en fritidsgård eller ”träffpunkt” och om denne sysselsätter sig med någon form av konventionell fritidsaktivitet inkluderas i denna studie. Begreppet ”fritidsaktiviteter” kan anses problematiskt då den fråga i Stockholmsenkäten som representerar måttet inte åtskiljer olika aktiviteter. Det är med andra ord inte möjligt att undersöka om vissa typer av fritidsaktiviteter är skydds- respektive riskfaktorer för ungdomars cannabisbruk vilket vissa resultat från tidigare forskning indikerat. Denna studie undersöker inte heller involvering i konventionella aktiviteter kopplade till skolan vilket Hirschi menade var den mest betydande aspekten i detta element (Hirschi, 1969, s. 196). Det kan också argumenteras för att det kan finnas skilda definitioner om vad som är en konventionell aktivitet och inte. Hirschi diskuterar att involvering i konventionella aktiviteter medför att individen har mindre tid att begå brottsliga handlingar (a.a., s. 190). Detta är en hypotes som denna studie inte undersökt eftersom Stockholmsenkäten inte innehåller frågor om hur stor andel tid respondenten disponerar till konventionella aktiviteter som exempelvis läsläsning. I övrigt saknas även mått för individens anknytning till kamrater, indikatorer på att individen stödjer neutraliseringstekniker, acceptans av skolan som auktoritet samt angelägenhet om lärares åsikter om individen.

6.2 Förslag till framtida forskning

Användning av cannabis i ung ålder har visat tydliga samband med flera negativa konsekvenser. Med en större förståelse för vilka faktorer som är kopplade till ungdomars cannabisbruk kan det preventiva arbetet anpassas och därmed förhoppningsvis ge eftersträvningsvärda resultat. Resultat i denna studie indikerar att preventiva insatser för att minska risken att ungdomar använder cannabis till stor del bör fokusera på att reducera

rökning av tobak och alkoholberusning bland ungdomar. Breda preventiva strategier bör även riktas mot användning av, inte bara cannabis, utan andra narkotikaklassade preparat. Detta eftersom denna studies resultat indikerar att personer som använder narkotika påverkar att deras unga kamrater använt cannabis.

Ungdomars cannabisbruk behöver studeras i stora och medelstora städer i Sverige för att jämföra likheter och olikheter i mönster i ungdomars cannabisbruk. Detta eftersom det är rimligt att anta att normer och föreställningar kan skilja sig åt beroende på stad och mellan stadsdelar i dessa städer. Kvalitativ forskning kan även vara ett gott komplement i syfte att ge en fördjupad inblick i varför vissa ungdomar mer sannolikt brukar cannabis jämfört med andra ungdomar. Genom kvalitativ forskning som komplement till studier som denna kan även ungdomars föreställningar om cannabis undersökas. Detta för att exempelvis undersöka i vilken grad cannabisbruket är ”normaliserat” med andra ord i vilken utsträckning användningen av cannabis bland ungdomar anses vara en avvikande handling eller inte.

7. Litteraturförteckning

Abebe, D. S., Brunborg, G. S., Hafstad, G. S., Kumar, B. N., Lien, L. (2015). Binge Drinking, Cannabis and Tobacco Use Among Ethnic Norwegian and Ethnic Minority Adolescents in Oslo, Norway. *Journal of Immigrant and Minority Health*. Vol.17(4), s. 992-1001.

Agardh, E., Allebeck, P., Danielsson, A-K., Falkstedt, D., Hemingsson, T. (2015). Cannabis use among Swedish men in adolescence and the risk of adverse life course outcomes: results from a 20 year-follow-up study. *Addiction*. Vol. 110(11), s. 1794-1802.

Akers R. L., Sellers C. S. (2012). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press.

Allison, P. (1999). *Multiple regression: A Primer*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.

Anderberg, M., Dahlberg, M. (2015). Riskfylld alkoholanvändning hos ungdomar med cannabisproblem. *Socialmedicinsk Tidskrift*. Vol. 92(4), s. 484-494.

Andersen, A., Hoff, D., Holstein, B. (2010). Poor school satisfaction and number of cannabis using peers within school classes as individual risk factors for cannabis use among adolescents. *School Psychology International*. Vol. 31(5), s. 547–556.

Antonaccio, O., French, M. T., Maclean, J. C., Pacula, R. L., Popovici, I. (2014). Cannabis Use and Antisocial Behavior among Youth. *Sociological Inquiry*. Vol. 84(1), s. 131–162.

Arora, M., Dubey, C. (2008). Sensation seeking level and drug of choice. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. Vol. 34(1), s. 73-82.

Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Baier, D., Donath, C., Graessel, E., Hillemacher, T. (2016). Substance consumption in adolescents with and without an immigration background: a representative study - What part

of an immigration background is protective against binge drinking? *BMC Public Health*. Vol. 16(1), s. 1-16.

Bakken, A., Pedersen, W. (2016). Urban landscapes of adolescent substance use. *Acta Sociologica*. Vol. 59(2), s. 131-150.

Balka, E., Brook, J. S. B., Whiteman, M. (1999). The Risks for Late Adolescence of Early Adolescent Marijuana Use. *American Journal of Public Health*. Vol. 89(10), s. 1549-1554.

Beck, F., Chau, N., Janssen, E., Khlat, M., Legley, S. (2011). Social gradient in initiation and transition to daily use of tobacco and cannabis during adolescence: a retrospective cohort study. *Addiction*. Vol. 106(8), s. 1520-1531.

Beck, F., Legleye, S., Peretti-Watel, P. (2002). Beyond the U-curve: the relationship between sport and alcohol, cigarette and cannabis use in adolescents. *Addiction*. Vol. 97(6), s. 707-716.

Berge, J., Berglund, M., Håkansson, A. (2014). Alcohol and drug use in groups of cannabis users: Results from a survey on drug use in the Swedish general population. *The American Journal on Addictions*. Vol. 23(3), s. 272-279.

Best, D., Gossop, M., Gross, S., Manning, V., Strang, J., Witton, J. (2005). *Cannabis use in adolescent: the impact of risk and protective factors and social functioning*. Vol. 24(6), s. 483-488.

Black, A., Satinder, P. K. (1984) Cannabis use and sensation- seeking orientation. *Journal of Psychology*. Vol. 116(1), s. 101-105.

ter Bogt, T. F. M., Franelic, I. P., Gabhainn, A. N., Godeau, E., Hublet, A., Kokkevi, A., Kuntsche, E., de Looze, M., Molcho, M., Pickett, W., Simons-Morton, B., Sznitman, S., Vieno, A., Vollebergh, W. (2014). Do societal wealth, family affluence and gender account for trends in adolescent cannabis use? A 30 country cross-national study. *Addiction*. Vol. 109(2), s. 273-283.

Branje, S. J. T., Creemers, H. E., Delforterie, M. J., Hanneke E., Huizink, A. C., van Lier, P. A. C., Koot, H. M., Verweij, K. J. H. (2016). Parental solicitation, parental control, child disclosure, and substance use: native and immigrant Dutch adolescents. *Ethnicity & Health*. Vol. 21(6), s. 535-550.

van den Brink, W., de Graaf, R., Kore, D. J., van Laar, M., Liebregts, N., van der Pol, P. (2013). The role of parents, peers and partners in cannabis use and dependence trajectories among young adult frequent users. *Contemporary Drug Problems*. Vol. 40(4), s. 531-568.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Butters, J. E. (2004). The impact of peers and social disapproval on high-risk cannabis use: Gender differences and implications for drug education. *Drugs: education, prevention and policy*. Vol. 11(5), s. 381–390.

Carlin, J. B., Coffey, C., Degenhardt, L., Hall, W., Lynskey, L., Patton, G. C. (2002). Cannabis use and mental health in young people: cohort study. *British Medical Journal*. Vol. 325(7374), s. 1195-1198.

Carlin, J. B., Coffey, C., Degenhardt, L., Patton, G. C., Swift, W. (2008). Adolescent cannabis users at 24 years: trajectories to regular weekly use and dependence in young adulthood. *Addiction*. Vol. 103(8), s. 1361-1370.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). (2016). *Skolelevers drogvanor 2016*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol-narkotikaupplysning. Hämtad 2017-05-18. Från: <http://can.se/contentassets/54701581408a4e87a2de636f8d28791d/skolelevers-drogvanor-2016.pdf>

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). (2015). *Skolelevers drogvanor 2015*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Hämtad 2017-05-18. Från: http://can.se/contentassets/3b1d1dd4f8de4e37b0302d7000ba4451/skolelevers-drogvanor-2015_webb.pdf

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). (2014). *Vad vet vi om cannabisanvändning bland unga? Några vanliga frågeställningar om cannabis samt empiriska analyser av skolelevers drogvanor*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Hämtad: 2017-03-12. Från: http://www.can.se/contentassets/f4a02dca2db44a338b1a3a6cf7d17190/pm_unga_cannabisan_vandare.pdf

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). (1999). *Skolelevers drogvanor 1999*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Hämtad 2017-06-17. Från: <http://www.can.se/contentassets/0f25208b7086402e97df87024c39f2c9/can-rapportserie-57-skolelevers-drogvanor-1999.pdf>

Chabrol, H., van Leeuwen, N., Rodgers, F. R., Sobolewski, G. (2010). Cannabis use and delinquent behaviors in a non-clinical sample of adolescents. *Addictive Behaviours*. Vol. 35(3), s. 263-265.

Chapman, J., Edwards, L., Grigorenko, E. L. (2014). Cannabis use among juvenile detainees: Typology, frequency and association. *Criminal Behaviour and Mental Health*. Vol. 25(1), s. 54-65.

Choquet, M., Hassler, C., Huas, C. (2008). Has Occasional Cannabis Use Among Adolescents Also To Be Considered As A Risk Marker? *European Journal Of Public Health?* Vol. 18(6), s. 626–629.

Danielson, A. E., Hamilton, H. A., Mann, R. E., Paglia-Boak, A. (2012). The Roles of Family, Peer, School, and Attitudinal Factors in Cannabis Use Across Immigrant Generations of Youth. *Journal of Drug Issues*. Vol. 42(1), s. 46–58.

Davies, P. (2011). *Gender, Crime and victimisation*. Sage publications Ltd.

Barmark, M., Djurfeldt, G. (red.). (2009). *Statistisk verktygslåda 2: multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.

- Barmark, M., Djurfeldt, G. (2009). Logistisk regression. I Barmark, M., Djurfeldt, G. (red.). (2009). *Statistisk verktyglåda 2: multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G. (2009a). Multipel regressionsanalys (MRA). I Barmark, M., Djurfeldt, G. (red.). (2009). *Statistisk verktyglåda 2: multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G. (2009b). Förberedelser – att lära känna sin data. I Barmark, M., Djurfeldt, G. (red.). (2009). *Statistisk verktyglåda 2: multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G. (2009c). Enkel regression. I Barmark, M., Djurfeldt, G. (red.). (2009). *Statistisk verktyglåda 2: multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G., Larsson, R., Stjärnhagen, O. (2010). *Statistisk verktyglåda – samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Edling, C., Hedström, P. (2003). *Kvantitativa metoder: Grundläggande analysmetoder för samhälls- och beteendevetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Hakkarainen, P., Karjalainen, K., Raitasalo, K., Sorvala, V-M. (2015). School's in! Predicting teen cannabis use by conventionality, cultural disposition and social context, *Drugs: Education, Prevention and Policy*. Vol. 22(4), s. 344-351.
- Hall, M., Lynskey, M. (2000). The effects of adolescent cannabis use on educational attainment: a review. *Addiction*. Vol. 95(11), s. 1621-1630.
- Hallgren, M. (2014). *Fem frågor om cannabis – en studie bland ungdomar i åldrarna 15-18 år 2000-2012*. Stockholm: Socialförvaltningen. Från:
http://www.stockholm.se/PageFiles/738595/SFV004_5_Frågor_om_Cannabis_WEBB.pdf
- Heron, J., Hickman, M., Macleod, J., Munafò, M. R., Stiby, A. I., Vikki, L. Y. (2015). Adolescent cannabis and tobacco use and educational outcomes at age 16: birth cohort study. *Addiction*. Vol. 110(4), s. 658-668.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Jordan, D. M., Kuntsche, E. (2006). Adolescent alcohol and cannabis use in relation to peer and school factors: Results of multilevel analyses. *Drug and Alcohol Dependence*. Vol. 84(2), s.167–174.

King, K. A., Merianos, A. L., Vidourek, R. A. (2015). The association between parenting behaviours and marijuana use based on adolescent age. *Drugs education, prevention and policy*. Vol. 22(4), s. 334-343.

Knudsen, K. (2012). *Missbruksmedel – illegala droger*. I Handbok i missbrukspsykologi – teori och tillämpning. Malmö: Liber.

Lab, S. P. (2014). *Crime Prevention. Approaches, practices, and evaluations*. New Providence, NJ: LexisNexis.

Lalander, P. (2008) *Ungdomskultur, normer och narkotika*. I Andréasson, S. (red) *Narkotikan i Sverige – metoder för förebyggande arbete*. Rapport 2008:23. Östersund: Folkhälsoinstitutet.

Lenke, L. (2013). Ungdomsmissbrukets betydelse för ungdomsbrottslighetens utveckling. I Estrada, F., J. Flyghed (Red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

Lorente, F. O., Peretti-Watel, P. (2004). Cannabis use, sport practice and other leisure activities at the end of adolescence. *Drug and alcohol dependence*. Vol. 73(3), s. 251-257.

Lundqvist, T. (2012). *Cannabis – inverkan på kognitiva funktioner och psykosocial behandling*. I Handbok i missbrukspsykologi – teori och tillämpning. Malmö: Liber.

Muro i Rodríguez, A. (2015). Age, sex and personality in early cannabis use. *European Psychiatry*. Vol. 30(4), s. 469-473.

Månsson, J. (2016). The same old story? Continuity and change in Swedish print media constructions of cannabis. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*. Vol. 33(3), s. 267-285.

Pedersen, W. (1999). Mental health, sensation seeking and drug use patterns: a longitudinal study. *British Journal of Addiction*. Vol. 86(2), s. 195-204.

Rienecker, L., Stray Jørgensen, P. (2014). *Att skriva en bra uppsats*. Lund: Liber.

Ring, J. (2013). Riskfaktorer och brott. I Estrada, F., Flyghed, J. (Red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

Ring, J. (1999). *Hem och skola, kamrater och brott*. Diss. Stockholm: Univ. Stockholm.

Rødner, S. S. (2007). An examination of the normalisation of cannabis use among 9th grade school students in Sweden and Switzerland. *Addiction Research and Theory*. Vol. 15(6), s. 601-616.

Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

SFS 1968:64. *Narkotikastrafflag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Socialdepartementet. (2016). *Svensk narkotikapolitik – en narkotikapolitik baserad på mänskliga rättigheter och jämlik hälsa*. Stockholm: Socialdepartementet. Hämtad: 2016-12-12. Från:

http://www.regeringen.se/contentassets/efbca69b4d6475b938df329235a1378/rk_21164_broschyr_narkotika_a4_sv_3_tillg.pdf

Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Skador av hasch och marijuana. En genomgång av vetenskapliga studier publicerade till och med år 2008*. Hämtad: 2016-12-15. Från: http://ki.se/sites/default/files/skador_av_hasch_och_marijuana.pdf

Stenbacka, M. (2003). Problematic alcohol and cannabis use in adolescence – risk of serious adult substance abuse? *Drug and Alcohol Review*. Vol. 22(3), s. 277-286.

Stockholms stad (2014). *Stockholmsenkäten – årsrapport 2014*. Stockholms stad, socialförvaltningen, utvecklingsenheten.

Sutherland, E. H. (1939). *Principles of Criminology*. Fourth edition. Chicago: J. B. Lippincott Company.

Tengström, A. (2014). *Ungdomar och cannabis – frågor och svar om tidig upptäckt*. Stockholms stad, socialförvaltningen, utvecklingsenheten.

Tham, H. (2009). The issue of criminalization of drug use in Sweden. *Nordic studies on alcohol and drugs*. Vol. 26(4), s. 432-435.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad: 2017-04-11. Från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wichstrøm, L., Wichstrøm, T. (2009). Does sports participation during adolescence prevent later alcohol, tobacco and cannabis use? *Addiction*. Vol. 104(1), s. 138-149.

World Health Organization (WHO). (2016). *The health and social effects of nonmedical cannabis use*. Geneva: WHO Document Production Services. Hämtad 2017-05-15.
Från: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/251056/1/9789241510240-eng.pdf?ua=1>

8. Bilagor

Bilaga 1.

Till elever i år 9 i grundskolan samt elever i år 2 gymnasieskolan

Denna undersökning genomförs vartannat år och riktar sig till samtliga elever i år 9 i grundskolan och år 2 på gymnasieskolan. Undersökningen är ett viktigt verktyg för att förbättra ungdomars situation. Frågorna handlar om elevers livssituation, skolarbete, användning av droger, mobbning m.m.

Du deltar **anonymt** i undersökningen och ska **inte skriva ditt namn** någonstans, inte på formuläret och inte på kuvertet.

Besvara frågorna genom att sätta ett kryss för det svar som stämmer bäst för dig. När du är färdig lägger du formuläret i svarskuvertet och lämnar det till den ansvarige i din klass. Kuverten samlas och skickas vidare anonymt för bearbetning. Markör är det företag som på uppdrag av Stockholms stad samlar in och sammanställer enkäten.

Om du vill tala med någon om din situation i skolan eller ditt liv kan du kontakta din skolkurator, skolsköterska, ungdomsmottagning eller någon annan vuxen du har förtroende för.

Tack för att du är snäll och besvarar våra frågor!

Socialförvaltningen
Utbildningsförvaltningen

2014